Эхэ hайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-hээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1996 НОЯБРИИН 13
Үбэлэй эхин шарагшан гахай hарын 2
СРЕДА
гарагай 4
№217 (19557)
Газетын сэн хүлсээтэ.

РОССИН ФЕДЕРАЦИИН ПРЕЗИДЕНТЫН ЗАРЛИГ

ЭБ ЭЕТЭЙ БОЛОЛГЫН БА ЭБЛЭРЭЛГЫН ҮДЭР ТУХАЙ

1917 оной Октябриин бисхал манай ороной хуби заанда ехэ үүргэ нүлөө үзүүлhэн байгаа. Саашадаа урда урдаhаа эмсэн зогсолгые болюулха, Россин обществые нэгэн ниитэ, хитараалтай байлгаха зорилготойгоор **иигэжэ** тогтооноб:

1. Ноябриин 7-ной hайндэрые эб эетэй бололгын ба эблэрэлгын үдэр гэжэ соносхохо.

2. 1997 ониие - Октябриин убисхалай 80 жэлэй ойн жэлые эб эетэй бололгын ба эблэрэлгын жэл гэжэ соносхохо.

3. Россин Федерациин Президентын хүтэлбэрилгэ доро эб эетэй бололгын ба эблэрэлгын жэлые үнгэргэхэ талаар гүрэнэй комисси ашадаа - Гүрэнэй комисси эд нэрлэгдэхэ) байгуулха.

4. Россин Федерациин Правительствын Түрүүлэгшые Гүрэнэй комиссиин түрүүлэгшын нэгэдэхи болгошоор томилхо.

Гүрэнэй комиссиин бүридэлдэ орохоор дурадхаха гэбэл:

Политическэ партинууд ба хүдэлөөнүүдэй, нэн түрүүн Россин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмэдэ үлөөлжэ байдаг политическэ партинууд ба хүдэлөөнүүдэй хүтэлбэрилэгшэдтэ.

Ниитын ба шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй түлөөлэгшэдтэ;

Хилын саана ажаhуудаг манай ороной хүнүүдтэ.

Гүрэнэй комисси тухай дүримэй проект, комиссиин бүридэл тухай дурадхалые Россин Федерациин Президентдэ баталхыень 1996 оной декабриин 15 хүрэтэр дамжуулан үгэхые Россин Федерациин Правительствын Түрүүлэгшэдэ даалгаха.

5. **Гүрэнэй комисси:**

а) хубисхалай, граждан дайнай ба политическэ хардалгада, хамалганда орогшодой дурасхаалые мүнхэлhэн монументальна искусствын бүтээлнүүдые зохёон байгуулха талаар конкурс эмхидхэхэ;

б) үзэл сурталай ба политическэ элдэб hанал бодолнуудые хараадаа абан, скульптурна, уран hайханай болон бусад зурагуудые байшангууд дээрэ, гүрэнэй зургаануудай, предприятинууд, организацинууд болон эмхи зургаануудай байшангуудай зосоохи таладань хэрэглэлгые нэн түрүүн конституционно ёhо гуримуудтай зүришэлдэхэ ябадалые усадхаха талаар дурадхалнуудые бэлдэхэ.

6. Россин Федерациин субъектнүүдэй засагай зургаануудта, нютагай өөhэдын хүтэлбэрилгын зургаануудта иимэрхүү комиссинуудые байгуулхыень дурадхаха.

7. Хубисхалай үедэ, граждан дайнай, политическэ хардалгын үедэ хохидогшодто табигдаhан хүшөөнүүдые зохид болгохо талаар хэмжээнүүдые 1997 оной ноябрь hара хүрэтэр абахыень Россин Федерациин субъектнүүдэй засагай зургаануудта нютагай өөhэдын хүтэлбэриин зургаануудта дурадхаха.

8. 1996 оной декабриин 15 болотор граждан, үндэhэн яhатанай ба шажан мүргэлэй талаар эб эетэй бололгын , политическэ, үндэhэ яhатанай хоорондын, шажан мүргэлэй асуудалнуудые эбэй ёhоор шиидхэхэ хэрэгтэ габьяатай байhанайнь түлөө үгтэхэ гүрэнэй шагналай проект баталхыень, тиимэ шагнал тухай Дүримэй проект бэлдэхыень Россин Федерациин Президентын Гүрэнэй шагналнуудай талаар управленидэ даалгаха.

9. Тус Зарлиг гар табигдаhан үдэрhөө хойшо хүсэндөө орохо.

Б. ЕЛЬЦИН,
Россин Федерациин Президент.

Москва, Кремль.
1996 оной ноябриин 7.

ЭНЭ ДУГААРТАМНАЙ:

✓ ЮРЫН ХҮН – орёо асуудалнууд, онсо бодолнууд

ДЭЛГҮҮРЭЙ ШЭРҮҮН ШЭНЖЭ 2

БУРЯАД АРАДАЙ ХҮГЖЭЛТЫН ШАТАНУУД ТУХАЙ БОДОМЖОНУУД 3

✓ Энэ нюураймнай айлшан

БЭЛИГТЭЙ ДУУШАН Е. ШАРАЕВАГАЙ ЗОХЁОХЫ ЗАМ ТУХАЙ 5

✓ ЭЛИТЭ УРАН ЗОХЁОЛШО И.КАЛАШНИКОВАЙ ДУРАСХААЛДА 6-7

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ЗАХИРАЛТА

Россин Федерациин Правительствын 1996 оной февралиин 8-да баталhан "Промышленностиин ликёр архиин салбариин тогтууритай хүдэлмэриие хангаха талаар эмжээнүүд тухай", 1996 оной июлиин 31-дэ баталhан Этиловэ спирт ба архиин продукци үйлэдбэрилгын ба борлуулсын нормо ба гуримда хубилалтануудта нэмэлтэнүүдые оруулха тухай" тогтоолнуудтай, 1996 оной октябриин 7-до баталhан Россин Экономикын министерствын "Россин Федерациин газар дээрэ үйлэдбэрилэн гаргагдадаг гү, али Россин Федерациин тамуужанай газарта зөөжэ асарагдадаг 28 процентhээ дээшэ хатуу архиин, ликёр архиин болон архиин бусадшье продукцида сэн баталха тухай" бэшэгтэй танилцаад,

1. Буряад Республикын газар дээрэ оршодог архиин продукци оптово болон рознично сэнгээр худалдадаг ажахы хүнилэг бүхы субъектнүүд зөөриин янза түхэлhөө дулыдангүйгөөр 28 процентhээ дээшэ хатуу архиин ба ликёр архиин, мүн архиин бусад продукциин сэнгые тус захиралтын толилогдоhоной hүүлээр 3 үдэрэй туршада нэбсаргалтатай тааралдуулан, хубилгаха зэргэтэй.

2. 28 процентhээ дээшэ хатуу архи, ликёр архиин болон архиин бусад продукциин шэнэ сэнгээр олдоhон мүнгэн эмхинүүдэй финансын дүнгүүдтэ оруулагдаха, ("Олзо ба ашшо" гэдэг статьягай 80-дахи счёдто оруулагдаха) "Финансын дүнгүүд тухай" 2-дохи номерой формын худалдаа наймаанhаа гадуур олдоhон олзонууд ба ашшонууд" гэдэг статья соо харуулагдаха ёhотой гэжэ тогтоохо.

3. 28 процентhээ дээшэ хатуу архи, ликёр архи, архиин бусад продукци шэнэ сэндэ оруулаагүй эмхинүүдтэ хүсэндөө байhан хуулинуудтай зохилдуулан, экономическа ба яла үндэлгын хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй.

4. Тус захиралтын дүүргэлтын хойноhоо хиналта болгуулхыень Буряад Республика доторхи Гүрэнэй налогой инспекцидэ, Буряад Республикын экономикын министерствын дэргэдэхи сэнгүүдэй талаар комитедтэ, худалдаа наймаанай ба шанарай талаар гүрэнэй инспекциин , эд хэрэглэгшэдэй эрхэ хамгаалха талаар инспекциин Буряадай управленидэ даалгаха.

5. Буряад Республикын Правительствын 1996 оной мартын 12-ой, 1996 оной апрелиин 15-най захиралтануудта болюулагдаа гэжэ тоолохо.

Буряад Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ
Л. ПОТАПОВ.

Архиин продукци саашадань бусад эмхинүүдтэ худалдахын түлөө абадаг ажал ябуулга архиин продукци худалдалгын оптово худалдаа наймаангэжэ тоологдодог.

3. Архи үйлэдбэрилэгшэдэй сэн, акцизай хэмжээн, нэмэлтэ сэнгэй түлөө абтадаг налог, лицензи үгэhэнэй түлөө түлэгдэдэг байhан сэнгүүд доодын хэмжээнэй тоодо ородог, харин ондоо гүрэнүүдhээ зөөжэ асарагдаhан архида тамуужанай түлөө түлэгдэдэг сэн оруулагдана.

4. 28 процентhээ дээшэ хатуу архи, ликёр архи,

АРХИ, ЛИКЁР АРХИ БОЛОН АРХИИН БУСАД ПРОДУКЦИИН ДООДЫН СЭНГҮҮД

Архи, ликёр архи болон 28 процентhээ дээшэ хатуу архиин продукци				
Буряад Республикын үйлэдбэрилhэн архи	Предприятинуудай (1литрэй түлөө түхэригөөр)		Россин бусад регионуудhаа, СНГ-гэй оронуудhаа зөөжэ асарагдаhан архи	
Үйлэдбэрилэн гаргаhан эмхинүүдтэ (амhартын сэнгүйгөөр)	Оптово худалдаа наймаанда	Рознично худалдаа наймааида	Оптово худалдаа наймаанда	Рознично худалдаа наймаанда
	амhартын сэн оруулалсан		амhартын сэн оруулалсан	
22000	23000	24000	23000	34000

Ажаглалта.

1. Дулдыдадаггүй гүрэнүүдэй нэгэдэлдэ ородоггүй гүрэнүүдhээ зөөжэ асарагдаhан 28 процентhээ дээшэ хатуу архи, ликёр архи болон архиин бусад продукци оптово болон рознично худалдаа наймаанай 1 литрэй түлөө (амhартын сэн оруулалсан) сэн 44000 түхэригтэ байха.

2. Тус продукци худалдадаг оптово болон рознично худалдаа наймаа хэдэг хүнүүдтэ, мүн зөөриин түхэлhөө ба албан зургаанай мэдэлдэ байдагhаа дулдыдангүйгөөр архи үйлэдбэрилдэг эмхинүүдтэ архи худалдалгын доодын сэн хэрэглэгдэдэг. архиин бусад продукци ондоо хэмжээнэй амhарта соо худалдагдадаг байгаа hаань, тэрэнь продукциин бодото хэмжээгээр тоологдохо ёhотой.

5. Архи, ликёр-архиин зүйлнүүд, коньяк (бренди), кальвадос, виноградай архи, жэмсэй архи, эдеэ хоолой түүхэй эдhээ үйлэдбэрилэгдэhэн этиловэ спиртhээ буйлуулагдаhан бусад продукци архиин продукци гэжэ тоологдохо ёhотой.

Буряад Республикын Президентын ба Правительствын Хэрэгүүдые эрхилэгшэ
Р.Б. ГАРМАЕВ.

*** 1997 оной бюджедэй гол хараа шэглэлнүүд.**

Нохой хамартаа хүрэхэдоо уhаша.

Толгой дээрэ юумэнэй ерэжэ буугаагүйдэ, ядаа туляагүйдөө байhанаа хубилгаха, саашадаа арьбажаха, ажалаа үргэдхэхэ гэжэ шармайн ородоггүймнай хара буухаар.

Юрын хүн: орёо асуудалнууд, онсо бодолнууд

3.ДОРОhООМНАЙ ДОЛООГОНО ХАДХАНА

1997 оной бюджедые Правительствын зүблөөн дээрэхи харалганда тааруу зохид бодолнууд хэлэгдээгүй гэжэ болохогүй.

Тэдэнэй тоодо юун бэ гэхэдэ, Буряад Республикын социально-экономическа программа баримталан олзо түргэнөөр үгэхэ гэжэ түсэблэгдэhэн инвестициннүүдэй проектнүүдые дэмжэхэ; баригдажа, хабсаргагдажа дуулаха тээшээ дүтэлhэн объектнүүдые мүнгөөр хангаха; гэр байра бодхоолгодо бюджедhээ хубаалдан үгэхэhөө гадна холын нютагуудтахи hургуулиин багшанарта ссуда хараалагдаха; "Гэр бүлэ ба үхибүүд", "Байгал далайе хамгаалха, тэрэнэй шадархи газар дайда дээрэхи байгаалиие үрэ ехэтэйгээр ашаглаха" "Буряад Республикын хэлэнүүд тухай", "1996-1997 онуудта хуули буса ябадалнуудтай тэмсэхэ хойшолуулашагүй хэмжээнүүдые бэелүүлхэ", "Туберкулёз үбшэнтэй 1996-2000 онуудта тэмсэхэ хойшолуулашагүй хэмжээнүүд" гэhэн программануудые бэелүүлхэ хэрэгүүдтэ hангай зөөри, хэды баян бэшэшье hаамнай, ерэхэ жэлэй бюджет соо байлсаха гэжэ хэлэгдэнэ.

*** Юрын хүн ойлгохоёо оролдоно.**

Теэд эдэниие hайшаан шагнахаhаань сааша, хаана юун баригдажа, ашаглалгада тушаагдажа, ямар олзо гаража ерэхэ юм бэ гэжэ Экономикын гү, али Финансын министерствэнүүдэй мэргэжэлтэдые дахажа нэхэжэ асуугаагүй, тайлбарилуулаагүй hаа бидэ, юрын зон, ойлгохогүй байнабди.

Юрын зон ойлгоод яаха юм бэ, бидэ ноёд hайд мэдээд, нэгэ юумэ хэнэ аабзабди гэжэ бодогдоношье гү гэжэ hанахаар.

Зүбшье ха, теэд бюджедэй элбэг баянаар бүрилдүүлэгдэжэ байгаа hаань, хэн энэ орёо хүндэ асуудалнуудые ойлгоо hаа гэжэ оролдохо hэм!

Үгытэй хүн бөөhөө тоолобо гэлсэдэг.

*** Депутадууд, министрнүүд алхам бүхэнөө арад зондоо ойлгуулжа байха ёhотой.**

Энэл жасаhаа - бюджедhээ боложо хүн бүхэнэй байдалай доройтоод байхада, гүрэн түрэ хүтэлбэрилхэмнай, мүнгэ зөөрииень суглуулжа, элбэгжүүлжэ, зондо хүргэжэ hуухамнай гэhэн мэргэжэлтэд залхуурангүй бултанда хэлэхэ ёhотой юумэеэ арбан хурган дээрэ тооложо ойлгуулха ёhотой бшуу!

Депутат В. Саганов министрэй элидхэлые Марксын "Капиталтай" жэшэхэдээ, энээн тухайл дуугараа.

Арадай Хуралай депутадууд зонойнгоо урда харюусалгатай. Зон гүрэн түрээ өөhэдөө хүтэлбэрилхын тула депутадуудые hунгажа, Арадай Хуралые бии болгоо. Депутадуудай өөhэдөө мэдээд лэ, хара борошуул байгаа юм ааб даа гэhэншүүгээр, дээрэ гаража hуугаад, шиидхэбэринүүдые абажа байхын түлөө тэдэниие hангай мүнгэ гаргашалжа байжа олонhоо шэлэжэ, үсөөнhөө hунгажа дэбжүүлээ бэшэ. Депутадуудай Правительствые бии болгоо, министерствэнүүд энээн тухайгаа үдэрэй hанаан, hүниин зүүдэн болгожо, алхам бүхэнөө арад зондоо ойлгуулжа байхал ёhотой.

Арадай энэ эрхээ, өөрынгөө засагые, хүсые үшөө хүсэд hайнаар мэдэрнэгүй ха гэжэ hанахаар.

Хэдэн hара соо салин хүлhэеэ, пенсиеэ абангүй, дабhа саахартаа, самса гуталдаа хашарhан мүнгээ хүргэжэ ядажа байхань хүгжэнги гүрэнэй шэнжэ бэшэ.

Салин, стипенди, үхибүүдтэ үгтэхэ гүрэнэй тэдхэмжэ, эдеэ хоол, эм дом, эмшэлэлгын хэрэгсэлнүүд - эдэ хэзээдэшье хahагдахагүй, таhалагдахагүй, хойнотохогүй бюджедэй статьянууд гээшэ гэжэ мүнөодэр лэ хуулита ёhоор тогтоогдоhон бэшэ гэжэ булта мэдэнэбди. Хамгаалагдаhан энэ статьянуудаар республикын бюджедэй үри октябриин 1-дэ 735,4 миллиард хүрэшоод байхадаа яахабши...

*** Хүн эдеэлэнгүй байжа шададаггүй: хүдөө ажахыда оруулагдаhан мүнгэн эгээл түргөөр олзо болон эрьежэ ерэдэг.**

Иимэ байдалда юрын хүн яагаад республикадамнай мүнгэн элбэг болохо юм бэ гэжэ боро ухаандаа тодоор ойлгожо абахаяа оролдоодоол оролдохо!

Энэ талаар Республикын хүдөө ажахын болон эдеэ хоолой министр Б. Семёновой бодолнууд тодохоноор хэлэгдээ гэжэ hанагдана. Тиингүй яахаб, республикымнай аграрна шэглэлтэй, ехэнхи зомнай хүдөө нютагуудта, илангаяа Буряадай шоур шарай, гал гуламта нютагуудтаа хэзээдэшье байhан юм, байхашье ёhотой гэжэ министрэй ойлгожо ажаллаагүй hаа, хэн энэ үүргэ үрүү түрүү даажа ябахаб?!

"Аграрна сектортэ оруулагдаhан мүнгэн эгээл түргөөр олзо болон эрьежэ ерэдэг, - гэжэ министр хэлээ. - Гансал өөhэдынгөө ажахынуудые хамгаалха хэмжээнүүд хэрэгтэй. hаяхан Белгородой областьдо бүхэроссин зүблөөн боложо үнгэрөө. Тэндэ ондоо тээhээ ерэhэн эд зөөриин үнэгүйhөө, ехээр асарагдаhанhаа боложо, өөhэдын ажахынуудай үйлэдбэриин диилдэхэгүйн тула бүхыдөө оролдожо байна. Жэшээлхэдэ, архи-гансал өөhэдынь архи, столовын унда уhа бусад областьhоо оройдоошье абанагүй".

Архи уhан хоёрто ямаршье үйлэдбэриинхиhөө гаргашань бага гэжэ бултанда мэдээжэ. Хэзээдэшье архи гүрэнэй бюджедые горитойгоор тэдхэдэг байhан юм. Урдань 40 процент хүрэтэр хубинь архиин олзоhоо бүридэдэг hэн ха. Архи ондоо тээhээ асаралганиие хорихо гэhэн бодол дээрэ министр онсо тогтобо.

"Маанадай Белгородто байхада, нэгэ киоскдо Америкын окорочка бии болобо гэлдээд, тэрэ доронь тэрэниие, худалдахыень болюулха гэhэн шууяан гараадхина hэн" - гэжэ Б. Семёнов хөөрэбэ.

*** "Американ окорочкае асаржа болохогүй!"**

Дэлгүүр гээшэ хэнэйшье эрхэ хahахагүй гэhэн заршамтай юм ааб даа. Теэд өөhэдымнай түлоо хэн оролдохоб? Гүрэн хоорондохи худалдаа наймаан хэзээдэшье өөhэдынгөө доторой байдал анхаралдаа абадаг. Өөhэдымнай ажахы гадаадахи эд зоориhоо боложо доройтохо ёhогүй гэhэн хуули баримталдаг. Хайшан гэхэбши, гүрэнэйнгөө ядалдахада, зарим область, республиканууд иимэ юумэ амяаршалан хэхэл болонол даа.

Өөhэдын үндэгэ, өөhэдын hү, тоhо, мяха, мяханай зүйлнүүдые республика соогоо элбэгээр үйлэдбэрилхэгүй hаа, зоноо ажалтайшье болгожо шадахагүй, бюджедтэ орохо мүнгэшьегүй hуугдахал хуушан хэбээрээ hуугдаха. Зонhоо суглуулагдаха подоходно налог ерэхэ жэлэй бюджедтэ 123 млрд. хараалагдана. Энэнь манай республика соо олдодог олзын дүрбэнэй нэгэ хубиhаа ехэ. Зоной олзотойдо бюджет баян гэжэ ойлгосотой.

"Үйлэдбэриин тон ехэ хүсэн хэрэглэгдэхээ болишоод байна", - гэhэн экономикын министр Н. Атановай үгэнүүд зүрхэ сэдьхэл үбдэхөөнэ. Тэдэнэй тоодо эдеэ хоолой предприятинууд арай шамайхан хүдэлнэ. Хаагдашаhан Сотниковой шубуунай фабрика Москвahаа нааша зурыhан ехэ харгын далан дээрэхэнэ нүрхыжэ, эгээл түргэн эрьесэтэй эдеэ хоолой товар манай республика соо ямар дэмжэлгэтэйб гэhэн муу жэшээ болонхой.

*** "Би ямар хуби мүнгэндэ хүртэхэбиб?"**

Энэ намар республикадамнай Президент болон Хүдөө ажахын болон эдеэ хоолой министерствын урилгаар ерэhэн Россин энэл яаманиие толгойлдог министр В.Хлыстун ерээ юм. Хүдөөгэй ажалшаhаа магазинай наймаашан хүрэтэр, таригдахаяа байhан ороohоной үрэhэ хүрэнгэhөө эхилээд, хилээмэн болоод наймаанда гаража, мүнгэн болоторнь - нэгэ шэжэмтэй, таhаршагүй үлхөө болохон хүнүүд ажаллажа байха ёhотой гээ юм, тиимэ юумэ хэжэ шадаhан областиие дурдаа бэлэй. Энэ үлхөө, холбоон соо байhан ажалшан бүхэн өөрынгөө ажалай түлөө би ямар хуби мүнгэндэнь хүртэхэбиб гэжэ мэдээд байха. Иимэ үлхөө хуулита ёhоор бии болгохын түлөө засагай зургаанууд өөhэдынгөө талаhаа оролдосо гаргаха ёhотой. Дэлгүүр гээд орхижорхёо hаа, ямар hамаргаан, ойлгосолдожо ядалган болоноб гэжэ өөhэд дээрээ одоол мүнөө мэдэрэгдээ ха гэжэ hанагдана.

*** Ф. Рузвельтын "hэргээн бодхоолгын хуулинуудые", КПСС-эй ЦК-гай Пленумүүдэй тогтоолнуудые ухаандаа hэргээн бодожо үзэел.**

США хорёод-гушаад онуудта "Предоставьте бизнес самому себе, а он позаботится о вас" гэhэн уряа доро ябатараа, үзэгдөөгүй ехэ экономическа доройтолгодо орошоо бэлэй.

hүүлдэнь Ф. Рузвельт гүрэнэйл оролдосо гаргажа, хэды олон хуулинуудые, засагай захиргаануудые, хубилалтануудые хээ hэн бэ. Тэдэнэй тоодо "Хүдөө ажахые hэргээн бодхоолгын хуули", "Өөhэдынгөө промышленность hэргээн бодхоолгын хуули" гэдэг дурдая.

Манай ороной түүхэдэшье болохон ушар hанаад үзэе: 60-аад онуудта байдалай аргагүй муудаад байхада, 1964-1965 онуудай сентябрь болон март соо үнгэргэгдэhэн КПСС-эй ЦК-гай пленумүүд hайн үүрг

*** Зоной ойлгохоор программа Зэдэ талада зохёогдоно.**

Зон бултанда ойлгогдохо хэмжээнүүдые хүлеэн

Зоной эрмэлзэл хүгжөөжэ, хүтэлбэрилжэ шадаба нюдэндэ харагдаха юумэн хэгдэнэ. Жэшээлхэдэ, Зэдэ таряан ажалдаа ahан ехэ анхаралаа хандуулбал, энэ үр олзомнай дээшэлхэ гэжэ зүб хараа шэглэл о Хабартаа тэдэнэй энэ хэрэгээ бэелүүлхээр бэлдэ байхань эли hэн. Мүнөө республика соогоо эгээл е ургаса суглуулжа абагшадай тоодо оронхой. Ленин нэрэмжэтэ колхоз бултанhаа түрүүн хуряалга дүүргэхэhээн гадна, гектарhаа эгээл ехэ ороohо аба 20,5 центнер. Хэдэн жэл соо хэды миллион түхэ эдеэд, дээшээ болоогүй барилгануудые Хүдөө ажах болон эдеэ хоолой министерствын шугамаар үгтэ урданайхяар бодоходо, хаанашье хүрэхэгүй, мүнгэ Захааминай аймагта арадай хүсөөр - арбаад hургуулин больницын байшангуудые бодхообо. Хэжэнгэ ажахынуудай хангалтаар байhан hургуулинуудай жэш Арадай Хуралай нэгэ зүблөөн дээрэ hаяхан hайшаагда

Зон хүдэлжэ шадаха байна.

Зоной хүсэл эрмэлзэлдэ шэглэл оложо үгэхэ хэрэгт

"Арай олон программануудые зохёоно гүбди", - гэ нэгэтэ Правительствын Түрүүлэгшын орлог Л.Табалаев нэгэ суглаан дээрэ халта дуугараад абаа h

Олоншье ха, теэд тодоор, ойлгосотойгоо тобшохоноор зохёогдоhон лэ байха ёhотой.

Программануудhаа үндэhэлэн, жэлэй бюдже бүрилдэхэнь дамжаггүй.

Республикын хүдөө ажахые хүгжоолгөөр програм Правительствын зүблөөн дээрэ харагдаад, саашаа зahабарида ороод абтахаар эльгээгдээ бэлэй.

Энэ программаяа үнэнхоор Программа болгохо министр Б.Семёнов оролдохо бээ гэжэ найдагдана.

"Акциз суглуулга бюджедтэ горитой нэмэлтэ болох ёhотой, - гэжэ Б. Семёнов хэлээ. 1997 оной проект со 50 млрд. 800 млн. акцизай суглуулбари хараалагдана. Бүхы дээрээ налогой орiiо 373957 млн. түхэриг-бүх доходой 35 процент болоно. Россиhаа ерэхэ трансфер үгыгөөр - 92 процент.

"Акциз гээшэ олзын ехэ статья болохо ёhотой, гэжэ Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо А. Жильцов хойноhоонь дабтаба. - Гүрэнэй хүтэлбэрий аппарадые үсөөлжэ, зарим министерство боло зургаануудые нэгэдүүлхэ хүрэтэр ябуулганууд хэгдэхэ Бюджедтэ шэнэ статьянуудые нэмэхэ шухала, тэдэнэ тоодо: гүрэнэй захил, ажалгүйшүүлые ажалтай болгожо тула ниитын хүдэлмэринүүдые бии болголго".

"Өөhэдынгөө бүтээhэн эдэй шанар hайжаруулаагүй hаа, хүндэ хэрэгтэй жэжэ бужа юумэ хэжэ, худалдаж эхилээгүй hаа, урагшагүйдэхэбди, ехэ ехэ бодомжолоод, багашье hаа, шухала юумэнүүдэ мартажархинабди, - гэжэ Арадай Хуралай Түрүүлэгшы орлогшо А. Карнышев зүб тэмдэглээ.

Экономико болон социальна ажабайдалы хүтэлбэрилхэ талаар саг зуурын онсо байдал Буряа Республикада Президент Л. Потапов тогтообо.

"Тэнгэриин дуугараагүйдэ байраhаань хүдэлдэгүй ха юмбибди", - гэhэн ород үгэ бии.

"Баян хүнэй доро бамбаахай зоолэн, үгытэй хүнэ доро үүргэнэ долоогоно", - гэжэ буряадууд хэлсэдэг.

Одоол дорohоомнай долоогоно хадхажа, байдала яагаад hайжаруулхаяа одоол олон үгэгүйгөөр, онhыен оложо оролдохымнай эхин эндэ гээшэ гү!

А. АНГАРХАЕВ.

"БУРЯАД АРАДАЙ МҮНӨӨ ҮЕЫН БАЙДАЛ БА СААШАНХИ ХҮГЖЭЛТЭ" ГЭhЭН ЭРДЭМЭЙ-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИИН ДУРАДХАЛНУУД

Эрдэмэй-практическа конференциин программаар хараалагдаhан элидхэлнүүд болон мэдээсэлнүүдые шагнаад, тэнниие зүбшэн хэлсэhэнэй үедээ Буряад Республикын, Усть-Ордын болон Агын Буряадай автономито округуудай, Эрхүүгэй болон Шэтын областиин, эдэ талаар бодото ашал ябуулагшад буряад арадай үндэснэй гүрэнэй политическэ, социально-экономическа, культурал бодол ба соёлой, этноиациональна ба демографическа хубилалнуудые, эдэ талаар хүгжэлтын тогтолнүүдые шэнжэлхэ талаар зорилготой хүдэлмэри ябуулна гээд конференцидэ хабаадагшад хэлэглэнэ.

Эрдэмэй-практическа конференци удаадахи дурадхалнуудые баталаа:

1. Буряад арадай ажабайдалай үндэснэй үедэ болжо байhан гол зүйлэ хэрэгүүдые шэнжэлхэ талаар хүдэлмэриеэ үргэдхэхые ба гүнзэгырүүлхые, шэнжэлгэнүүдэйнгээ дүнгүүдые, дурадхалнуудые Буряад Республикын, Эрхүүгэй областиин Усть-Ордын ба Шэтын областиин Агын автономито округуудай Хуули зүргалгын ба гүйцэдхэлгын асагай зургаануудта хамжуулан үгэдэг байхаар эрдэмтэдые уялгалха.

2. Буряад Республикын болон Буряадай автономито округуудай национальна политикын гол бодомжонуудые зохёоходоо, эрдэмэй-практическа конференциин материалнуудые болон эрдэмтэдэй тобшололнуудые хэрэглэхыень Буряад Республикын Президентдэ, Правительствада, Арадай Хуралда, Шэтын ба Эрхүүгэй областынуудай захиргаанууд болон Хуули зүргалгын суглаануудта, Усть-Ордын ба Агын буряадай автономито округуудай Окружной үүмэнүүдтэ дурадхаха.

3. Буряад арадые hалбаран хамдуулха ба хүгжөөхэ талаар федеральна болон регионалына программануудай проектнүүдые зохёохо талаар хүдэлмэриеэ захилхыень Россин Федерациин Национальностынууд ба федеральна харилсаануудай газрэгүүдэй талаар министерствэдэ, Буряад Республикын Правительствада, Усть-Ордын болон Агын Буряадай автономито округуудта дурадхаха, гэхэ зуура программын проектые зохёохо талаар эрдэмтэдhээ ба бодото ажал ябуулагшадhаа бүридэhэн хүдэлмэрилгын бүлэг байгуулха ба бүхы хүдэлмэридэ мүнгэ hомолхо асуудал шиидхэгдэхэ ёhотой.

4. Буряад арадай соёлой-национальна талаар хүгжэлтын политикые бэелүүлхын тула Буряад Республикын, Усть-Ордын болон Агын Буряадай автономито округуудай хоорондо хэлсээнүүдые баталха шухала гэжэ тоолохо.

5. Буряад хэлэ хүгжөөхэ, эрдэм hуралсалай национально-регионалына системэ тогтоохо, хүн зоной ажабайдалда нютаг нютагай уг заншалнууд ба ёhо сахиха, элүүрые хамгаалха асуудалнуудаар нютагуудай онсо заншалые хараада абан, автономито округуудта, Эрхүүгэй областиин Ойхоной ба Качугай районуудта, Шэтын областиин Ононой ба Красночикойско районуудта зарим тодорхой асуудалнуудаар хамтын шэнжэлгэнүүдые эмхидхэхыень Улаан-Удын, Эрхүүгэй, Шэтын эрдэмэй эмхи зургаануудта, дээдэ hургуулинуудта, округуудай эрдэм hуралсалай, соёлой, элүүрые хамгаалгын, хуули сахилгын зургаануудта дурадхаха.

6. Эрдэмэй-практическа конференциин тобшололнуудые үргэнөөр хэрэглэн, буряад арадай аша туhада харюусахаар политика ажабайдалдаа бэелүүлхыень бүгэдэ буряадуудай ниитын эмхинүүд болодог Бүгэдэ буряадуудай үндэhэн соёлой эблэлдэ, Буряад арадай конгресстэ дурадхаха.

7. Буряад арадай холо, ойрын газарта нүүhэн тухай, элүүр энхыень харуулhан тусхай бүридэл хэхэ тушаа шиидхэбэри абахыень Эрхүүгэй ба Шэтын областынуудай, Усть-Ордын болон Агын буряад автономито округуудай захиргаанууд та дурадхаха.

8. Гол үндэhэ яhатанай аша туhые дүүрэнээр бүридхэлдэ абаха зорилготойгоор ВАРК-ын ба Буряад арадай конгрессэй совелүүдэй түлөөлэгшэдэй хабаадахые хараалха гэжэ Буряад Республикын арадуудай съезддэ бэлэдхэл хэхэ ба үнгэргэхэ талаар эмхидхэлэй комитедтэ дурадхаха.

hанамжануудаа хубаалдая!

ЗОНОЙ ТЭСЭБЭРИ ЗАХАГҮЙ БЭШЭЛ!

Залуудаа хэhэн hургуули, абаhан заншал хүнэй ёдыхэлдэ бүхэхэнөөр лэ шэнгэдэг ха даа. Майн 1-ой гү, али Ноябриин 7-ной hайндэрэй жагсаалда ябайнгүй, шуhан түрэлхидтээ уулзахаяа гэртээ ябашоо haa, hүүлдэнь яалдагша гээшэ hэмбибди? Тиигэ тиигэhээр совет үнэй ой ухаанhаа ябарашагүй, ехэ hүр жабхалантай гол hайндэр бологдоhон гээшэ hэн.

Гэхэтэй хамта ямар ехэ хубилалтанууд, урбалта, урбэлгэнүүд хүнэй богонихон, нэгэ наhан соомнай ононо гээшэб? Хэhэн ажалайнгаа үрэ, ажалыг ябаража, гэртээ амаржа hууха хубигүй заримамнай ашалсэдэ хүлдэнэ даа. Сигаретэ наймаалжа, бүхы ашаараа этигэhэн этигэлэйнгээ, найдаhан найдалайнгаа hалаха, буруушаагдахын хажуугаар ябаа хэндэшье хэрэггүй, хаясаанай болошоод ябахада, ямар голхоролтойб?

Ноёhон шахуу стол дээрэ ехэ баяршье хаанаhаа ашхаб даа. Олонхимнай августынгаа пенси дэндөөшье хараагүй Агуу Октябриин ойндэрые уттаба гээшэ. Хүдэлөө болжо ябаа даа хүбүүнтэн туhалха аабы гэхэдэ, март сарынгаа салин абаадүй байха юм байна. Хэндэ ямар гэхэбши даа.

Буряадууд гээшэмнай хэр угhаа "бэлхиеэ ашалжэ", муулар гомдолоо ондоо хүндэ ехээр ябаадагүй, "оорынь гэртэ галай аhашоогүй haa", гэдэг гэд лэ ябадаг зон гээшэ. Тэрээндли бишье октябриин долооной митинг, жагсаалда ошоогүйб. Тиин үдэшэлэн телевизорээр "Время" гэhэн программыг харахадаа, Россин Федерациин президентын Зарлигаар Ноябриин 7-ной үдэр - "Эрдэмтэй бололгын ба эблэрэлгын үдэр" болгобо гэжэ дуулахадаа, балар ухаандаа баг зэргэ гайхаад ябаб.

Хэниинь хэнтэй эблэрхэ, эб зүбоо ололсохо ононоб? Али Россин область, хизаарнуудай засаг захиргаадай Ноябриин 7 бүхэнэй митингдэ үлэн ябаа зон эрхэтэдтээ эблэржэ байхые эртээнhээ хараалжа байгаагүйл haa, болоо юм hэн. Иимэ тулюур байдалнай хэзээ нэгэтэ усадхагдахагүй, ходол үргэлжэлжэ байха болоно гү?

Революциин хойто тээшье орон, гүрэн доторхи арадууднай эб эеэ таhаржа, дай сэрэг хэжэ байна гэжэ дуулдаагүй. Аха дүү арадай түлөөлэгшэд зэргэ бодожо, гадаада тээhээ булимтаран ороhон дайсаниие илаба гэжэ омогорхон байдаг бэлэйбди.

Харин hүүлэй хэдэхэн жэлэй туршада хүнэй нюдэндэ харагдаагүй, шэхэндэ дуулдаагүй үйлэ хэрэгүүд болоо, үнгэрхэдөө, өөhэдынгөө гүрэн түрэ соо дайн үүдхэгдэжэ, хүбүүдэймнай шуhан адхараа, гэм зэмэгүй олон эрхэтэднай ами наhаяа алдаа. Эндэл эблэрэлгэ, эб зүбынь ололгоhоо гадна энэ дай үүдхэгшэдые харюусалгада хабаадуулха хэрэгтэй гээд hанагдадаг.

Гүрэнэй, тииhээ тиитэрээ президентнэрэй ажал хэрэг, зарлиг буруушааха эрхэ намда хэншье үгөөгүй. "Нохойтой үсэрэлдэhэн нюргагүй" гэжэ урданай зон дэмы хэлсээгүйл байха. Гэхэтэй хамта түүхын баримтые ерээдүйн үетэнhөө далдалха, хубилгаха эрхээ гүрэнэй Президентшье хадаа hайтар бодомжолжо үзэхөөр байгаа бэшэ гү?

Түүхэ гээшэмнай түүхэ, үнгэрhэн юумэ өөрынгөө hуурида хубилалтагүйгөөр үлэхэ, ерээдүйн зонhоо нюугдан, шоройдо булагдаха ёногүй. Түүхээ мэдээгүй дээрэhээ онсо ехэ дабшалта хэнгүй, харин үбгэ эсэгэнэрэйнгээ алдуунуудые дабтажа, шуhа мяхаяа, хүсэ хүлhээ бараhан ушар энэ дэлхэйдэ олон лэ байха.

Энэ hайндэрэй нэрыень hэлгэлгэ хадаа революциин "хойшолонгуудые усадхалга" бэшэ, харин гүрэнэймнай түүхын онсо хуудаhые балартуулха гэhэн, юрэ, өөрынгөө шадалгүйе харуулhан ябадал болоно бэшэ гү?

Т. НИМБУЕВ,
ажалай ветеран.

УЛАС ТҮРЫН БАЙДАЛhАА

ПРЕЗИДЕНТЭЭР ДАХИНАА hҮНГАГДАА

Байгша оной ноябриин 5-да США-да Президентын hунгалта үнгэргэгдэбэ. США-гай Президент Б. Клинтон хоёрдохёо энэ тушаалда hунгагдаа. hунгалтын урда тээхи тэмсэлдэ оролсоhон Б. Доул яаха аргагүй илагдаба. Ушар юуб гэхэдэ, 90-ээд онуудhаа гүрэниие хутэлжэ ябаhан Б. Клинтон аза талаантай байгаа. Энэ хугасаада США-гай экономико хүгжэhөөр, жэлдээ 4 процентээр ургана. Хүдэлмэригүйшүүлэй тоо үсөөрнэ, арад зон баяжана. Эдэ бүхы эрхэ байдалые хараада абажа, Президентын захиргаан социальна асуудалнуудта онсо анхарал хандуулhан байна. Эрдэм hуралсалда, медицинскэ хангалгада гэмтэ ябадал гаргалгатай тэмсэлдэ мүнгэн зөөри hомологдоо. Президент Клинтон саг болзортонь үхибүүдтэ hаналаа табяа, hургуулиин класс бүхэниие "Интернет" гэhэн системэдэ оруулхые дурадхаа, дунда hургуулида түлөөhэгүйгөөр hураха болзорые хоёр жэлээр нэмээгээ. Дүүрэн hуралсал гараадүй ажалгүйшүүлдэ тэрэнээ түгэсхэхынь тула хүн бүхэндэ 2600 доллар үгэхөөр хараалагдаhан байна. hунгуулиин урда тээхэнэ салин хүлhэнэй эгээл бага хэмжээе нэмээхэ тухай тогтоол, медицинскэ хангалга үзүүлхэ тухай хуули абтаа юм.

Иимэ эрхэ байдалда Доул Клинтонэй гадаадын политикые шүүмжэлхэнь лэ үлөө бшуу. Сомалида эб найрамдал тогтоожо, Боснидо, Дүтын Зүүн зүгтэхи байдал гуримшуулжа шадаагүй гээд тэрэ гэмнээ. Гэхэтэй хамта hунгуулиhаа хоёр hара урид Клинтон Ирагые ракетээр буудаха захиралта үгөө бшуу. Энээниие американецуудай табанай дүрбэн хубинь дэмжэжэ, Клинтон гээшэ шанга, эрид шиидхэхэ президент гэжэ тоолоо. Тиигэhээл hунгагшадай Б. Клинтониие шэлэhэниинь гайхалгүй. hүүлэй 6 үдэрэй туршада 15 штадта хүрэжэ тэмсэлээ үргэлжэлүүлhэн Б. Клинтон hунгалтын үдэр түрэл Арканзас хотодоо ерээд байгаа. Б. Клинтонэй иланан мэдээсэл абаhан Арканзас хотынхидай хүхилдэхые телевизорээр хараhан байгаа бээт даа.

Тушаалаа саашадаа эзэлхэ эрхэтэй болоhон ушарыень баяр ёhололой оршондо тэмдэглэhэнэй удаа Б. Клинтон оронойнгоо бүхы хүн зондо хандаhан хандалга хэхэ юм гээд американ шэнжэлэгшэд мэдээсэнэ. Тиихэдэнь лэ холын хараатай, мүн дүтын болзорто бэелүүлэгдэхэ зорилготойнь танилсаха аргатай болохобди. Гэбэшье Зүүн Европын гүрэнүүдые 1999 ондо НАТО-гай гэшүүн болгожо абаха, энэ сэрэгэй бүлгэмэй эзэлхэ дайдые үргэдхэхэ гээшье политикынгаа шухала зүйл болгон hунгалтын урда тээхи тэмсэлдэ Б. Клинтонэй идхаhаниинь hэжэг түрүүлхэл ёhоороо түрүүлнэ. США-гай гүрэнэй секретарь У. Кристофер Вест-Поинд хотодо сэрэгэй училищиин курсантнуудай урда үгэ хэлэхэдээ, энээн тухай дурдаад, дэлхэй дээрэ Америкын ашаг туhые сахихын тула дипломатиие хүсэ хэрэглэлгэтэй хамтаруулан ябуулха ёhотойбди гэhэн байха юм.

Хэрбээ президентээр хоёрдохиёо hунгагдабал, захиргаанайнгаа 10 дээдэ тушаалтадые hэлгэхэ тухайгаа Б. Клинтон мэдүүлhэн байгаа. Мүнөө үедэ гүрэнэй секретариин, оборонын министрэй болоод бусад тушаалтадые ажалhаань сүлоолхэ тухай мэдүүлэд, шэнэ кандидатурануудые шэлэн абаха хүдэлмэри тэрэ ябуулна.

БОСНИИЕ ЗЭБСЭГЖҮҮЛНЭ

Олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ хэлэгдэhэн ёhоор Хорватиин нэгэ портдо американ зэбсэг асарагдаа. Босни ба Герцеговинын (БиГ-эй) территориальна бүридэлэй нэгэн болохо Хорватско-мусульманска федерациин сэрэгшэдтэ 45 танк, 80 БТР ба танкнуудые буудадаг 800 гаран түхеэрэлгэнүүд үгтэхэ юм ха. Буу зэбсэг иишэ түрүүшынхеэ асарагдажа байна бэшэ. Германи, Турци, США болон бусад гүрэнүүд урданай Югославиин Республикые хүн зониие хюдаха мүнөөнэй түхеэрэлгэнүүдээр хангажал байна. Юундэ? Баруунай политигуудай ба сэрэгшэдэй тайлбарилhанай ёhоор, Хорватско-мусульманска федерациин сэрэгэй буу зэбсэг хэрэгтэй хэмжээндээ хүргэгдэжэ байна. Юундэб гэхэдэ, хүршэ Сербскэ Республикада (БиГ-эй территориальна хоёрдохи бүридэлдэ) ажаhуудаг боснийска сербнүүд тэдэнэрые занана ха юм.

Гэхэтэй хамта Балканнуудтахи дайн дажарые сарахын тула хэдэн мянган хүн зон ами наhаяа үгэhэн, хэдэн миллион зоной хуби заяан төөрюулэгдэhэн, ямар ехэ хүсэлэл ороолдолго гаргагдаhан бэ гэжэ мартаха ёhогүйбди. Эндэ Россишье эдэбхитэйгээр хабаадалсаа hэн.

Ямаршье харюусалгагүй, ушар байдал мэдэхэгүйшүүл лэ Балканнуудта буу зэбсэг асарhаар гээд тоолохоор. Политическэ болон дипломатическа арга боломжонуудые хэрэглэн, энэ уршагта хэрэгтэ хаалта табижа болохоор ха.

Дейтонскэ хэлсээ бэелүүлхын тула БиГ-тэ оруулагдаhан сэрэгэй подразделениинүүдые эндэ байлгадаг ушар олоной hанаа зобооно. Балканнууд дээрэхи байдалые хэмдэнь оруулхын тула хариин гүрэнэй сэрэгэй хэрэгтэй байhаниинь ойлгосотой. Гэбэшье тэрэнэй тоо, хэды соо байха болзорынь тодорхойлогдоогүй. Энэ асуудалнууд ойрын сагта ООН-ой Аюулгүйн Советдэ, БиГ-эй талаар Харилсаанай бүлэгэй заседани дээрэ болон уласхоорондын бусад эмхинүүдтэ зүбшэгдэхэ юм.

АЛБАНИДА АЛТАНЬ БУСААГДАХАНЬ

Сагтаа хада немец-фашис эзэмдэгшэд хэдэн гүрэнэй национальна баялигыень - алтыень буляажа абаhан юм. Фашис Германиин бута сохигдоходо, булимтаран абаhан алтыень хубааха гурбан талын комисси байгуулагдажа, США, Великобритани, Франци тэрэнэй бүридэлдэ оруулагдаа бэлэй. Мүн энэ комиссиин мэдэлдэ Австриин алтанай хубинь, нацистнуудай швейцарска банкнуудта хэhэн алтан ороо юм. Тиин хамта дээрээ 336 тонно үнэтэ металл суглуулагдаhан байгаа. СССР комиссиин хүдэлмэридэ хабаадаагүй.

1947 ондо арбан гүрэндэ горитойхон хэмжээнэй алтан дамжуулагдаа. Гэбэшье зарим хубинь Англиин банкда үлөөгдэhэн байгаа. Тэрэниие ашаглаха асуудалые гансал США-гай, Великобританиин ба Франциин правительстванууд шиидхэдэг.

Гурбан талын комиссиинхидай мэдээсэhэнэй ёhоор, ойрын үдэрнүүдтэ Албанида сагтаа хада буляалгагдаhан алтань бусаагдахань. Тэрэнь нэгэ тоннын хэмжээнэй, 14 миллион долларой сэнтэй юм. Тиин комиссиинхид 1945-1946 онуудта ороhон мэдүүлгэнүүдэй ёhоор бусаагдаха алтан бултадаа бусаагдаба гээшэ гээд тоолоно. Харин комиссиин мэдэлдэ үшөө 100 миллион долларой сэнтэй алтан үлөө юм ха.

Газетэнүүдэй, радио болон телевидениин мэдээсэлнүүдые хэрэглэн, С. РИНЧИНОВ хэблэлдэ бэлдэбэ.

Малай үбэлжэлгэ–шанга шалгалта

ДУТАГДАЛНУУДЫЕ УСАДХАХЫН ТУЛА

Хүшэрхэн байдалда орохон хүдөөгэй ажахынуудай арай-хурай гэжэл таряагаа хуряагаад байхадань, үшөө бүришье харюусалгатай, хүндэхэн хүдэлмэриин хаһа - малай үбэлжэлгэ тулажа ерэшэбэ.

Хаа хаанагүй түрүүшын ехэ саһан ороод, ёһотойл үбэлэй хүйтэнэй захашье үзэгдэжэ, адууһа малай байжа эдеэлхэ, дулаан байрада оруулагдаха сагынь болобол даа. Иигэжэ ута унжагай, зургаа-долоон һара үргэлжэлдэг үнөөхи хүшэр үбэлжэлгымнай хаһа эхилбэ. Ямаршье жэлдэ энэ хүнгэн байдаггүй. Тиихэ тиитэрээ үбһэ хоолой бага нөөсэлэгдэһэн энэ жэлэй үбэлжэлгэ Бэшүүрэй аймагай бүхы ажахынуудта бүришье бэрхэтэйхэн байхань.

Юуб гэхэдэ, үнгэрэгшэ зундаа манай эндэхи нютагуудта горитой ган гасуур боложо, сабшалан, таряалан дээрэһээ мүртэй ургаса абтаагүй. Жэшээлхэдэ, аймаг соо байгша ондо бүхыдөө 177,8 мянга гаран центнер үбһэн, абтаха ёһотой һаа, оройдоол 60 хүрэхэгүй мянган центнер бэлэдхэгдээ. Энэмнай хэрэгтэй үбһэнэй гурбанайшье нэгэ хубинь болоногүй ха юм. Сөнаж, силос баһал бага нөөсэлэгдөө. Тобшолон хэлэхэдэ, бии байһан адууһа малаа бараг һайн үбэлжүүлхын тула ажахынууд хамта 192 мянган центнер тэжээлэй единицэ болохо үбһэ хоолтой байха ёһотой һаа, үнэндөө, оройдоол 75-76 мянга үлүүтэй центнер болохо тэжээлтэй үбэлжэлгые эхилбэ.

Юу хэлэхэб, хүндэхэн лэ байхань. Тиимэһээ аймагай өөһэдын хүтэлбэриин захиргаанай гулваа А.Л. Ефимов, хүдөө ажахын управлениин начальник Р.В. Перелыгин гэгшэд бүри үнгэрэгшэ октябриин эхеэр аймагайнгаа ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, зоовет-мэргэжэлтэдые, хүдөө ажахыда хабаатай бүхы предприяти, эмхи зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдые суглуулжа, ерэхэ үбэлжэлгэдэ бэлдэхэ асуудалнуудые зүбшэн хэлсээ, энээн тушаа тодорхой хэмжээ ябуулганууудые хараалаа юм.

Түбхын түрүүн ажахынуудай малай үбэлжэлгэдэ хэр бэлдэжэ байһаниие шалгаха, дутуу дунданууудые саг соонь элирүүлжэ усадхаха, хэрэгтэй болоо һаань, тодорхой туһаламжашье үзүүлхэ тусхай комиссинууд бии болгогдоо һэн. Тэдэ комиссинуудай гэшүүд ажахынуудта ябажа, шалгажа эхилһээр үнинэй. Тусхайлбал, аймагай ветбаклабораториин ветврач Р.Д. Цыремпилова, Гостехнадзорой инженер П.П. Слепнёв гэгшэд аймагай гулваагай орлогшо К.Е. Малыгинай хүтэлбэрилгэ доро "Победа", "Колос" гэжэ хамтын ажахынуудта ябажа шалгана. Тэрэшэлэн Калининай нэрэмжэтэ, Хэрээтын, Бэшүүрэй, "Новосретенское" ажахынуудта аймагай ветстанциин ахамад ветврач В.Я. Петров, племпредприятиин начальник Г.А. Павлов, аймагай гулваагай орлогшо П.Ф. Носков, ветбаклабораториин директор А.Л. Маторов болөн бусад хэдэн дахин ошожо шалгалта хээ.

Аймагай 14 ажахыда долоон тиимэ комисси ябажа, малай үбэлжэлгэдэ бэлдэхэ хүдэлмэриие шалгана, дутагдалнуудые усадхаха тушаа хэмжээнүүдые байра дээрэнь абана.

В. БОРИСОВ,
"Бичурский хлебороб" газетын хүдэлмэрилэгшэ.

ТЭЖЭЭЛЭЙ ШАНАР ЯМАР БЭ?

Мүнөө түрүүшын саһан орожо, хүйтэнэй амин үзэгдөөд, адууһа малые дулаан байрада оруулжа, үбһэ тэжээл эдюулжэ эхилхэ хаһа болохонь.

Тиимэһээ хүдөөгэй ажахынуудай малайнгаа байранууудые түргэн заһабарилжа, дулаалжа дүүргэхын хажуугаар бэлэдхэгдэһэн үбһэ, сенаж, силос, һолоомо гэхэ мэтэеэ үшөө дахин наринаар бүридхэжэ, хаража, шэмэ шанарынь тодорхойлхо болоно.

Ушарынь юуб гэхэдэ, тэжээлэй гансашье элбэг байһанһаа бэшэ, мүн тэрэнэй шанар найнтай байгаал һаань, мал садхалан, тобир тарган үбэлжэхэ, ашаг шэмэ һайса үгэхэ ха юм.

Энээн дээрэһээ республикымнай ажахынуудай ямар шанартай, шэмэтэ бодосуудаар хэр элбэг тэжээлтэй үбэлжэлгые эхилхэнь гээшэб гэжэ хараябди.

Байгша оной октябриин 1-нэй мэдээгээр бүхы дээрээ 140 гара мянган тоннө үбһэн, 105,5 мянган тонно сенаж, 155,4 мянга үлүүтэй тонно силос, мүн 1210 тонно витаминтай ногооной гурил нөөсэлэгдэнхэй байгаа. Эдэ бүхы тэжээлые зоотехническэ нормын ёһоор тэжээлэй единицэдэ оруулжа харахада, тэрэнь хамта 124,9 мянган тонно болоно. Энэнь абтахаар хараалагдаһанһаа 40 шахуу процентээр бага байна.

Энэ жэлдэ олонхи аймагуудта үнгэрһэн зун, илангаяа намаршаг тээ сагай уларил яһала һайн, үлүү, ехэ хура бороогүй байгаа. Тиимэһээ ажахынуудта тэжээл шанартайгаар абаха, нөөсэлхэ арга боломжо олгоо гээшэ. Нүгөө талаараа илангаяа мүнгэ зөөриин дутамаг, тэжээл бэлэдхэлгэдэ түрүү технологи, ашагтай онол арганууудые хэрэглэхэнь бэрхэтэй байгаашье һаань, олохон колхоз, совхозууд болон бусад ажахынууд али аргыень оложо, тэжээл яһала һайн шанартайгаар нөөсэлжэ шадаа.

Буряадай Агрохимиин албанай гүрэнэй станциин лабораторинуудай шалгажа үзэһэнэй ёһоор харахада, энэ жэлдэ бүхы дээрээ малай тэжээл гол түлэб бараг һайн шанартайгаар бэлэдхэгдээ гэхээр. Загарайн, Мухар-Шэбэрэй, Ивалгын, Хурамхаанай, Баргажанай, Прибайкалиин аймагуудай ажахынуудта бэлэдхэгдэһэн үбһэнэйнь 50 процентые шалгажа үзэхэдэ, тэрэнэй 16 процент I классай шанартай, 56 процент - II классай, 24 процент - III классай байгаа. Ямаршье класста орохогүй муу шанартай үбһэн тон бага гэжэ элирүүлэгдээ. Эдэ аймагууд соohоо Загарайн, Мухар-Шэбэрэй аймагуудай ажахынууд бүришье һайн, гол түлэб I ба II классай шанартай үбһэ нөөсэлһэн байна. Тэрэ мүртөө үбһэнэйнь түүхэй протеин 10,3 процент, хуурай бодосынь 88,4 процент болоно.

Республикын бусад аймагуудайшье ажахынуудай бэлэдхэһэн үбһэ тэжээл манай лабораторинуудта һая болотор шалгагдажал байгаа. Тиихэдээ Буряад Республикын Хүдөө ажахын болон эдеэ хоолой министерствын байгша оной июниин 17-ной захиралтын ёһоор, ажахынуудта бэлэдхэгдэһэн тэжээлэй шанар Агрохимиин албанай станцида заатагүй шалгагдаха, тэрэнь түлөөһэгүй байха гэжэ тогтоогдоhон юм. Энээн дээрэһээ манай станциин лабораториинхид ажахынуудай асарһан тэжээлэй зүйлнүүдые жэл соо ходо шалгажа, шанарыень тодорхойлжо үгэхэ, нарин хиналта тогтоохо зэргэтэй. Энээнтэй хамта манай хүдэлмэрилэгшэд тэжээлэй шанарые һайн болгохо талаар ажахынуудта хэрэгтэй зүбшэл, заабари үгэхэ ушартай.

Юунэй түлөө, ямар зорилготойгоор тэжээлэй шанар шалгагдана гээшэб? Түбхын түрүүн үбһэ, сенаж, силосэйнгээ ямар шанартайе, хэды шэнээн протеинтэй болон бусад шэмэтэй, хэрэгтэй бодосуудтайе мэдээд байхадаа, зоотехническэ хүдэлмэрилэгшэд тэрээгээрээ малай эдихэ рацион зүбөөр хубаарилан табиха байна. Шэмэтэ бодосуудыень тэнсүүлэн табиһан таараа рационоор тэжээлые малда эдюулхэдэ үбһэн, сенаж, силос болон бусад зүйл наринаар гаргашалагдаха, дэмы хаягдажа хосорхогүй бшуу. Энээн дээрэһээ тиимэ элбэг бэшэ тэжээлые бүхэли үбэлжэлгын үедэ хүсэд хүрэхөөр хубаарилха, адууһа малаа тараангүй, ашаг шэмыень доошолуулангүй ондо оруулха арга олгохо зэргэтэй.

Тэжээл хайшан гэжэ, ямар аргаар бэлэдхэгдэхэдээ һайн шанартай, шэмэтэй байхаб гэжэ нэгэ хэдэн ажаглалта хэхээр. Юуб гэхэдэ, гансашье мүнөө бэшэ, ерэхэ жэлдэ баһал тэжээл бэлэдхэхэл ха юм.

Тухайлхада, сенажда дарагдаһан ургамалдань саахар элбэг байхадаал шанарынь һайн, углеводоор дутамаггүй байдаг. Зундаа-намартаа сенаж дарахадаа, ногоон намаае сабшажа, хэдэн час соо хэбтүүлээд, үлүү шиигыень хатаагаад, һүүреэгээд хуряаха, хэршэжэ нүхэндэ хэхэ, һайнаар нягтаруулхада, дээрэһээнь плёнкоор хушахада шанартай тэжээл болодог гэжэ түрүү ажахынуудай дүй дүршэл харуулна. Һүүлэй үедэ полиэтиленовэ плёнкын үнэтэй болоод байхада, энэ жэлдэ зарим ажахынууд сенаж, силос дарахадаа, нүхэнэй ногоон намаагаар дүүргэгдэхэдэ, дээгүүрнь дүрбэлжэн метр бүхэндэ 3-5 килограмм тэжээлэй дабһа сүршөөд һайса норгоhон нойтон һолоомоор хушаа. Эндэ хуурай һолоомон мүртэй хушалта болохогүй.

Иигээд малай үбэлжэлгын эхилээд байхадашье, ажахынууд хэрэгтэй болоходонь, тэжээлэйнгээ шанарые манай станцида шалгуулжа, шэмэтэ бодосуудыень тодорхойлуулжа байха аргатай. Энэнь малай тэжээлые зүбөөр хубаарилан, шэмэ шүүһыень тэнсүүлэн тааруулжа, рацион табиха, малдаа эдюулхэдэнь таатай байха бшуу гэжэ дабтая.

С. БЕКЕТОВ,
Буряадай Агрохимиин албанай гүрэнэй станциин директор.

ҺЭШХЭЛЭЭРЭЭ ХҮДЭЛӨӨ ҺААНЬ...

Хэнэйшье мэдэһээр, ажахынуудай фермэ, гүүртэ болон отаранууд зунай болон намарай баян шэмэтэй бэлшээриндэ һайнаар хэрэглэжэ шадабал, мүн үбэлжэлгые эмхитэйгээр үнгэргэбэл, һүн, мяхан, ноohон байха юм ааб даа.

Мүнөө сагта малшадай, хонишодой болон адуулгашадай оролдолгоор энэ һалбари хүл дээрээ аһасалдажал байна. Юуб гэхэдэ, урдынхида орходоо хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэй бригадирнуудшье фермэ, отарануудаар үсөөн ябана, зүбшэл заабари үгэнэгүй, ямаршье эрилтэ табинагүй, хиналта хэнэгүй гэхэдэ болохо. Гансал һаалишадай, малшадай, хонишодой һэшхэлээрээ ажаллаһаньнь боложо, малай продукци абтана.

Теэд урда жэлнүүдтэл адли малшадта автолавкын, медицинын туһаламжа хүргэхэ машинын ходо ябахань ушар үгы болоо. Үнэн тиихэдэ концерт, лекци, почто гэхэ мэтэ тухай хэлэлтэшьегүй. Урдань ажалдаа шалгарһан түрүү малшад урмашуулагдадаг, Москва хото ВДНХ-да гү, али курорт миинтээр ошодог, һара болон квартал бүхэндэ, мүн жэлэй дүүрэхэдэ, нэмэлтэ түлбэридэ, олон зүйлэй шагналнуудта хүртэдэг һааб даа.

Мүнөө иимэ байдал зүүдэндэшье үзэгдэнэгүй гэжэ Оронгой колхозой отарые даагша, Янгаажан нютагта ажалладаг, 1996 оной колхозой чемпион-хонишон Баир Эрдынидармаевич Базаров гомдонгёор хэлээ бэлэй.

Зүб хэлэнэ. Малшад, хонишод һара, жэлээрээ салин абанагүй. Салин тухайгаа дурдахаяашье болишонхой. Теэд хэды хүндэ байдалтай байбашье, һаалишад үнеэдээ һаahаар, хонишод һүрэгүүдээ адуулһаньнь лэ ябана. Иимэ үндэр мэдэрэлтэй хүдөөгэй ажалшадые хэн мүнөө магтанаб, дурданаб? Һүүлэй үедэ малшад радиогоор "Баян талын аялгада", телевидениин дамжуулгануудта харагдахаяашье болиншоо.

Үнгэрхэдөө, хүдөө ажахын болон эдеэ хоолой министерствэ түрүү һаалишадай болон хонишодой ажалай дүнгүүдые гаргажа, республиканска заншалта уулзалгануудые үнгэргэхэ болишоhониинь гайхалтай. Юрэдөөл, Улаан-Үдэ хотодо олон зүйлэй хэмжээ ябуулгануудые яһала үнгэргэгдэдэг, харин хүдөөгэйхид эдэ талаар мартагдашана.

Энэ сагта таряашадай ажахынууд, үмсынхид һү, мяхаяа бэлдэхэ зэргээр городто худалдана. Харин газарай налогой бии болохоор таряашадта тэдхэмжын оройдоо үгы болоходо, тиимэ һүн, мяханнь үзэгдэхэгүй даа.

Гансал хамтарһан ажахынууд, колхоз, совхозууд орёо бэрхэтэй сагые дабажа, бага-ехэшье һаань, продукци үйлэдбэрилхэ болоно.

Энэ талаар Ивалгын аймагай Оронгын колхозые хараад үзэ. Аймагай бусад ажахынуудта орходоо, эндэхид эбэртэ бодо мал хонидойнгоо тоо толгойе ехэ хороогоогүй. Байгша оной 9 һарай дүнгөөр эндэ 809 толгой эбэртэ бодо мал, 2800 хонин, 106 адуу, 25 тоологдоно. Жэлэй эхинһээ ажахыда үнеэн бүриһөө 1000 килограмм һүн һаагдаа. Нёдондо жэлэйхитэй сасуулхада, үнеэн бүриинь 800 килограмм һаалга 200 килограммаар дээшэлүүлэгдээ. Хамтадань 3396 центнер һүн һаагдаа гэхэ гү, али нёдондонойхидо орходоо 2 дахин ихэ болоно. Оронгынхид 343 үнеэнһээ 280 тугал абажа, гаргажа хоролтогүйгөөр түлжүүлжэ, зуун үнеэнһээ 80 тугал абаад байна. Мүнөөнэйхеэр энэнь яһала һайшаамаар үрэ дүнгүүд. Колхозой хоёрдохи МТФ-гэй һаалишад Б. Дамдинцыренова, А. Будаева, Бадмаева, Е. Санкирова тус тустаа 1500-1400 килограмм һүн үнеэн бүхэнһөө һаагаа. Намарай халуун ажалай хойно хойноhоо һубаруулжа зэргэшэһэн сүлөөгүй үедэшье колхозой мэргэжэлтэд һаалишадай фермэнүүдтэ һаналаа табиһан лэ байгаа. Бэлшээриин ногоонойнгоо хагдархада, үнеэдэйнгээ һүн шэмэ доошолуулхагүйн тула тээрмэдэхэ таряанай зүйл буйлуулжа эдюулнэ. Мүн олонхи үнеэдынь эрт шэргэнэгүй, һаагдаһаар лэ байна. Тус фермые хүтэлбэрилэгшэ Цырена Доржиевна Доржиева зоноо элсүүлэн эмхидхэжэ үбэлжэлгын урда хашаа, хорёонуудаа саг соонь һэльбэн заһабарилжа үбһэ тэжээл зөөжэ абаа. Эндэхи һаалишад, малшад ондоо хүнүүдтэй найдажа һуунгүй, өөһэдынгөө хүсөөр байра байдалаа үбэлжэлгэ бэлдэнэ.

Иимэрхүүгээр нэгэдэхи, гурбадахи фермэнүүдэй малшадые үбэлжэлгэдэ эртээнһээ бэлдэнэ, сагаан эдеэ дэлбэрүүлхын тулда хүдэлмэри яһала һайн ябуулна. Колхозой ветеринарнууд малшадтай намарай һэргылэмжын хүдэлмэриин түсэб хүсэд дүүргээ. Онсолбо мал шэрхэтэжэ, гууртажа үбэлжэлгэдэ ороо һаа, ямар продукци үгэхэб даа. Мэдээжэ. Оронгодо үхэрнүүдһээ гадна хонин ажалмуу бэшээр эрхилэгдэнэ.

- Байгша ондо колхозой эхэ хонидой зургаан отарада 1900 толгой эхэ хонид үрэжүүлэгдэжэ дүүргэгдэнхэй. Хонишод Б. Базаров, В. Рыгзымаев, Б. Мункуев гэгшэдэй отарануудай эхэ хонид тобшо тарган. Булта ороондоо ороо, - гээд, хонидой фермые даагша Мүнхэ Бимбаевич Батуев хөөрэнэ.

- Бидэнэр хонидоо үшөө олошоруулхабди. Хонишодоо ажалгүй байлгахагүйбди. Ноohон, мяхан, арһан хэзээдэшье хэрэгтэй. Тэдэнэ үнэ сэн нэмэхэл байха, - гэжэ колхозой ахамад зоотехник Анатолий Соёлович Омоктуев нэмэнэ.

Гэхэтэй хамта, аймагай бусад ажахынуудта энэ һалбариндаа һайрхамаар юумэн хомор. "Мартын 8" гэһэн нэрэтэй колхоз аймаг соогоо ажалай хүгжэлтөөр түрүү һуурида ябадаг байһан. Мүнөө һарын дүнгөөр ажахы һүнэй гарасые эрид доошолуулаа, малайнь тоо үсөөрөө. Абаа болоhон 61 тугалайнгаа 32-ыень гарзалуулаа.

Саашань хэлэхэдэ, Ивалгын гүрэнэй племзавод (ОПХ) һая болотор һайн үүлтэрэй хонидые үдхэжэ, томо бэетэй зуһагуудые, хусануудые худалдадаг байһан. Мүнөө эндэ оройдоо 800 толгой үүлтэрэ хонин тоологдоно. Жэлэй дүрбэн сагта сагаан эдеэ билтаруулаа. Энэ республикымнай омогорхол болодог һуралсалай "Байгал" ажахыншье баһал бирагүй байдалтай. Абаһан 141 тугалайнь 37-нииньь үхөө. Тэдэ ажахыда ородог Посельскын фермэ һара бүри 6400-6500 центнер һаадаг байһан һаа, мүнөө үнеэшьегүй, тиимэһээ һүшье абадагүй юм.

Городто дүтэ байһан Ивалгын аймаг эбэртэ бодо малаа арга шадалаараа хороохогүйл байгаа гэжэ һанагдана. Мүнөө аймаг соогоо оройдоол 3332 толгой эбэртэ бодо мал, 6574 хонин, 392 адуун, 25 толгой гахай тоологдоно. Тобшолон хэлэхэдэ, 4-5 жэлэй саанаа ажахыдань иимэрхүү мал харуулагдадаг байгаа гэжэ һанууллаа хэрэгтэй.

В. БАТОРОВ.

Энэ нюураймнай айлшан

УГААР ЗАЯАГДАhАН БЭЛИГЭЙНЬ УЯРМА hАЙХАН ШЭДИ

ТҮБИ ДЭЛХЭЙДЭ хүн түрэлтэнэй бии болоходо, дээрэhээ гэрээндэ хүгжэм үршоогдэhэн ба. Үндэhэ яhанай, хэлэнэй илгаа гэшэдэ хизаарлагдадаггүй, инаг дурандал, ямаршье хатуу шэрүүн зүрхые хайлуулан эзэлхэ шадалтай шэдитэ хүсэн. Губи талада хони малаа адуулагша нүүдэлшэдэшье, үндэр hайхан ордонгуудта ажahуутшадташье хүгжэмэй хэлэн адли ойлгосотой, адли нүлөөтэй.

Хүгжэм хадаа нангин зула мэтэ хүнэй hанаа сэдьхэлэй балай харанхые hэтэлэн тараадаг, зүрхэнэй гүн оёорые гэрэлтүүлэн hэргээдэг хүсэтэй. Эгээл тиимэhээнь эртэ урда заhаа хүн түрэлтэн хүгжэмдэ нүгэдэн шүтэдэг байгаа. Жэшээлхэдэ, халдейнүүд болон Египедэй улас хүсэтэ бурхандал дүргэн зальбарагша hэн. Перснүүд болон индусууд хүгжэмые зоной дунда оршодог болдо hүлдэ гэжэ этигэдэг бэлэй. Грэкэй перс иимэ домог бии юм. Хүгжэм хадаа дээдын бурхадай дунда ажahуугша тэнгэриин хүгжэлтэй аад, юрын хүндэ дурлажа, ноарта бууhан юм ха. Энээн тухай мэдэhэн тэнгэринэр дурлаад, хойноhоонь аймшагтай гэгээн hалхи эльгээжэрхёо hэн. Харин тэнгэриин хүүхэниие hайра гамгүйгоор намнан ондахүүлжэ, түби дэлхэйн эгээн ноолын булан тохойгоор урин дараажархиhан юм. Гэбэшье гэрэнэй нангин hүлдэнь hалан нисороогүй, харин зоной дэхэнэй hонорто шэнгэн үлэhэн hоргой. Тэрэ гэhээр тэнгэриин бурхэн Хүгжэмэй үршөлөөр дэхэйн алишье тала хизаарта ангитэй хүгжэмшэд, дуушад үндэлжэл байдаг...

Хүгжэмшэн гү, али дуушан болохо гэшэ дээрэhээ нисууртай гэжэ hанадагби. Өдөрөө хаража байhандал, гэнэйнгээ hонороор мэдэрхэ, өөрөө дуулаха онсо бэлиг hанhаа үршөөгдэдэг ха даа. Яа угаар дамжан ерэhэн хаан хоолой гэжэ байха. Адамад Республикын габьяата артистка, М. Глинкын нэрэмжэтэ уласхоорондын өнкурсын лауреат Елена Сараева "эжыhээн hайхан дамойдо хүртэлсэhэнби" гээд ханоно. Ринчин Доржиевна Гомбо Сыдыпович нутэйгөө Түнхэнэй Хоймор нэрэн Галба нютагта олон өдөрөө хүн болгожо, үнэр ажahуулаа даа.

Эжымни, баарhан, минии мэдэхэhээл ходо сүлөөгүй, гэртэхи, газаахи ажалаа хэжэл ябагша hэн. Дуу дуулахыень хааяахан, холын айлшадай ерэхэдэл, шагнахаш. Айлшадайнгаа хүндэдэ архиин дуу баригша бэлэй. Сэсэг эгэшэмни багаhаан hайханаар дуулагша hэн. Тэрэ үедэ хүдөөгэй hургуулиин ахамад классай hурагшад түлеэ бэлэдхэдэг гуримтай бэлэй. 10-дахи класса hурадаг эгэшэмни түлеэндэ гаралсаад, хөөрхы, гэнтын аюулда орожо, наhа барахан юм даа, - гэжэ Елена хайрата эгэшэеэ дурсан хөөрэхэ юм.

Харин Ленын нүгөө эгэшэ Валинь, тэрэнэй багаhаан дуулаха дуратай байhан тухай нигэжэ хэлэнэ:

- Ленэмнай бүри аманда ороогүй, хоёртойхон байгаа. Стол дороо hуугаад, гүнгэнэхэ. Нэгэтэ шагнаархахадам, "Саяамнай" гэжэ дуунай аялга яhала зүбөөр таталуулжа байгаа бэлэй. Эжыдээ, гэртэхиндээ хэлэhэмни, Ленын аялгатуулхые булта шагнаархадаг болошоо hэн. Тиигээд Галбын зон "Шарайн Гомбын бага басаганиинь аманда орохоhоо урид дуулажа эхилээ, дуушан болохым хаш" гэлсэхэ.

Теэд мэргэжэлтэ оперно дуушан болоторынь нилээн саг үнгэрөө, олон юумэ үзэгдөө, бэрхэшээлнүүд дабагдаа.

"ТЭСЭБЭРИ ЕХЭТЭЙ, ДЭЛГЭР СЭДЬХЭЛТЭЙ БАГШАНАРНИ"

1979 ондо дунда hургуули дүүргээд, Лена Новосибирскын худалдаа наймаанай институдта hураха хүсэлтэй ошоод, шалгалтануудаа hайнаар тушаабашье, конкурсоор оробогүй. Гэдэргээ Галбадаа бусаад байгараа, аймагай "Саяан" газетэдэ Улаан-Үдын хүгжэмэй училищида нэмэлтэ шэлэн абалга тухай Амжалта бүхэнишем адаглан сэгнэжэ, ехээр баярлагша бэлэй. Эжы шэнгеэр энхэрэн хандадаг байhан багшадаа бүхы наhаараа баяр хүргэжэ ябахаб.

hуралсалаа үргэлжэлүүлжэ, шадабарияа мүлихыем баадхаhан багшынгаа зүбшоолөөр Н.А. Римский-Корсаковой нэрэмжэтэ Ленинградай консерваторидо hурахаяа ошоо бэлэйб. Тэндэшье hайн багшада тушаалдааб. РСФСР-эй искусствын габьята ажал ябуулагша, профессор Ираида Павловна Левандодо зургаан жэлэй туршада hураха азатай байгааб. Энэ дэлхэй дээрэ хэзээдэшье хуушархагүй оперын гайхамшагта зохёолнуудай үнэ үнэзэгы удхые, дундаршагүй баялигые зүрхэ сэдьхэлээрээ мэдэрэн ойлгоходомни, туhалhан багшапартаа баяр баясхалан хүргэнэб, - гэжэ Елена харюусаа hэн.

Ленинградта hураха үедөө Римский-Корсаковой "Царская невеста" оперодо Домна Сабуровагай парти гүйсэдхөө. Консерваториин байгуулагдаhаар 125 жэлэй ойдо зорюулжа, оюутадай бэлдэhэн энэ оперо Союзуудай байшанай Колонно зал соо, мүн опереттын театрта табигдаhан байгаа. Амаралтын үедэ Буряад орондоо бусаhан оюутад - Татьяна Шойдагбаева, Баатар Будаев, Елена Иванова, Шагдар Зондуев, Елена Шараева - Улаан-Үдынгөө оперно театрай тайзан дээрэ концерт бэлдэжэ, нинслэлэйхидые хужарлуулагша hэн.

П. Чайковскиин "Евгений Онегин" оперодо Татьянын парти хадаа тэрэнэй консерватори дүүргэhэн хүдэлмэринь болоно. Консерваториин оперно студида болохон хоёр спектакльда нютагаймнай басаганай дуулахада, залаар дүүрэн зон сугларhан байна. Эрхимээр дүүргэhэн Еленэдэ багшанарынь hарануудта Уфа хотодо үнгэрhэн энэ конкурсдо 120 залуу дуушад хабаадалсаа hэн. Манай Буряад оронhоо Шагдар Зондуев, Дамба Занданов, Татьяна Шойдагбаева, Елена Шараева тэгшэд концертмейстер Дарима Линховоинтой хамта ошоhон юм. Шагдар Зондуев конкурсын дипломант, харин Елена лауреат болоhон байна.

Түрүүшын дүхэригтэ Глинкын "Признание" гэhэн романс, Генделиин урданай ари, Понкьеллиин "Джоконда" оперohоо Джокондын ари дуулаа hэн. hайн сэгнэлтэдэ хүртөөд, удаадахи турта дуулаха болобо.

- Эндэл ехэ харюусалгатай, хүшэр үе болоо даа. Глинкын "Руслан и Людмила" оперohоо Гориславын каватина, мүн урданай ород романс, Свиридовэй поэмэhээ хэhэг дуулаад, буряад зохёолнуудые дурадхаа hэм. "Энхэ-Булад баатарhаа" Арюун-Гоохоной ари, мүн "Алтан дэлхэйн жама ёhоор" гэжэ дуу дуулахадам, ехэл анхаралтайгаар шагнажа, hайн сэгнэлтэ табижархёо бэлэй. Жюрин гэшүүд гэхэдэ, булта мэдээжэ дуушад - түрүүлэгшэнь Ирина Архипова, Мария Биешу, Леонид Сметанников, Медея Амиранашвили, Иван Петров, Бэлла Руденко, Грайер Ханеданьян, Рафик Гареев.

Зоригжонгёор hүүлшынгээ дүхэриг эхилбэб. Оркестртэй хамта бэлдэхэ гэжэ оройдоол 15 минута үгтэдэг. Бурхандаа зальбараад лэ, тайзан дээрэ гараа hэм. Вердиин "Аидаhаа" Аидын ари, мүн Рубинштейнэй "Демонhээ" Тамарын ари дуулаа хүм. Эндэ үетэн нүхэдни, мүн Дарима Лхасарановна айхабтар ехэ дэмжэлгэ, туhа хүргөө, - гэжэ түрүүшынгээ ехэ амжалта тухай Елена Шараева хөөрэнэ. Смоленскдэ Глинкын гэр-музей ошоhоноо, мүн Москвагай Ехэ театр соо эрхим залуу дуушадай дээдэ хэмжээнэй техникэ хэрэгтэй. Театраймнай репертуарта "Тоска" үгы. Тиимэhээ өөрөөл Дарима Лхасарановнатаяа бэлдэхэ болоноб, - гэжэ дуушан хүсэл зоригоо хубаалдаа юм.

Россин габьята артистка Дарима Линховоин театрай бэлигтэй залуу дуушадтай ехэ дуратайгаар хүдэлдэг, hургадаг, зоригжуулдаг, дэмжэдэг. Ирина Архипова тэрэнэй ажалые үндэрөөр сэгнэжэ, "иимэ уран бэлигтэй концертмейстертэй байhантнай танай тон ехэ аза талаан!" гэhэн байха юм.

Еленын hүгэдэн hажаадаг оперын одод - Монтсеррат Кабалье, Джоан Сазерленд юм. Илангаяа Джоан Сазерлендын хоолойн хүсэтэйе, оркестрые түрин hагад, хоолойгоороо наададаг уран шэдитэйе гайхадаг. Сүлөө сагай гарахада, түүхэтэ романууудые, дуушад болон хүгжэмшэд тухай зохёолнуудые уншаха дуратай. "Буряад хүн хадаа мяхан табагта дуратайб, илангаяа буузада" гэжэ энеэгээ hэн. Табатайхан хүбүүгээ найжалан hургахада баhал ехэ саг хэрэгтэй гээшэ ааб даа.

Фото-зурагуудые харуулха үедөө:

- Гарнуудни булай томонууд, артистын гар гэхээр бэшэ, - гэжэ хэлээ hэн. Багаhаан хара ажал хэжэ hураhан хүдөөгэй басаган ха юм даа. Гэбэшье тайзан дээрэ гарахадаа, Леонора, Арюун-Гоохон, Джоконда, Тамара боложо, хүнэй сэдьхэлэй уяртар дуулаха шэдитэй. Уян hайхан хоолой юрэ дуулана бэшэ, дуудана. Ямаршье hаад түбэгүүдэй, уйдхар гашуудалай инаг дурые дараха, диилэхэгүй, хэн хэнэйшье аза жаргалые буляан абадаггүй шэдитэ орон руу hайхан хоолой дууданал даа...

Туяна САМБЯЛОВА.

Гэр бүлынь альбомhоо абтаhан зураг.

Буряадай элитэ уран зохёолшо Исай

ОЮУН БЭЛИГЭЙНГЭЭ, ОХИНДО...

Саг ехэшье түргэн үнгэрнэ даа!

Үсэгэлдэр шэнги hанагданал даа. "Шуhата зэбүүн саг" гэжэ суута романайнгаа Москвада гараhанай hүүлээр нэгэ номоо тон баяртайгаар энеэбхилэн, нэгэ кабинет соо урда урдаhаа харалсажа арбаад шахуу жэлэй туршада hууhан намдаа Исай бэлэглээ hэн.

Тиихэдэ Исай оройдоо дүшэн долоо наhанай ябаhан байна. Хоёр жэл болоод наhа бараа. Мүнөө Исай Калистратович Калашников амиды ябаа hаа, жаран табан наhаяа хүрэхэ hэн.

Теэд наhанайнь богони байгаашье hаа, хэhэн хэрэгынь ехэ, бэшэhэн номуудынь хуушардаггүй, жэлhээ жэлдэ шэнэ хэблэлээр гаража, зохёолнуудаарнь хэдэн олон зүжэгүүд табигдажа, кинофильмнүүд буулгагдажа, Исай Калашников жэл ерэхэ бүри маада улам дүтэ, хүндэтэй боложо байна.

Заримандаа хүнүүд бүхы наhандаа хамта ябаад, бэе бэеэ хүсэд мэдэлсэнгүй үнгэршэдэг ушар дайралдадаг.

Олохон жэлэй саана, маанарай бултадаа залуу, наhанайминай мүнхэ шэнги, хүсэлнүүдэймнай шанга дорюун ябаха үедэ Исай Калашников нэгэтэ Дондог Улзытуев бидэ хоёрто нигэжэ хэлэбэ:

- Хүбүүд, шагнагты даа, битнай Чингис хаан тухай ном бэшэхээ hананаб. Таанар энээн тухай юун гэхэ байнат? - гээд, аманhаа унагаадаггүй папиросойнгоо утаа бад ехээр баяюулан, hаглагар, эртэ бууралтаhан hайхан үнэеэ эльбээд, толгойгоо дээшэнь хинсайлган, абяагүй боложо, бидэ хоёрые нэгэ нэгээр гэтэн, харюу хүлеэн hууба.

Тэрэ баhа оёрөо оло дахин энээн тухайгаа сэдьхэжэ, унтангүй хонохон, харин мүнөө энэ бодолоо нүхэдтеэ хубаалдажа, нэгэ талаар, маанарай hанамжануудые дуулаха, нүгөө талаараа оёрынгоо хүсэл шалгаха гэжэ hанаhан байгаа хаш.

Энэ ушар Уран зохёолой холбооной гэртэ, тэрэл намда номоо бэлэглэhэн кабинет соомнай болоо hэн.

- Юугээ хэлээ гээшэбши! Энэшни тиимэ бэлэн хэрэг бэшэл! Янай хэдэн мэдээжэ романууд байна. Зүгөөр ши Чингис тухай бэшээ hаа, Янhаа сохом үлүүгээр бэшэхэ зэргэтэйш. Зүүн зүгэй түүхэ мэдэхэ ёhотойш. Теэд би шинии Монголой түүхэ нэгэшье гартаа баряад байхыеш мүнөө болотор хараагүйб. Исай, юрэдөо шиниимнай шэмээшэгүүд тухайгаал үшөо нэгэ "Шэнэ сагай шэнжэ" гэжэ роман бэшээд, мандаа бэлэглэжэрхёо наашь, дээрэ hэн даа, - гэжэ Дондог hанаhанаа хэлэбэ.

Дондогой энэ үгэдэ Исай тиихэдэ ямаршье харюу үгөогүй hэн. Исай Дондог хоёр айхабтар ехэ нүхэд байhан юм. Бишье баhа Дондог зүб хэлэиэ гэжэ hанаа hэм.

Удааншье болонгүй, нэгэтэ үглөогүүр Калашников кабинет соогоо орожо ерэмсээрээ, намда нэгэ пүсхэгэр хабтаhа нарбайба:

- hайнаар уншажа үзэл даа... Би ондоо нэгэшье хүндэ харуулаагүйб... Илангаяа монголнуудай абари зан, аяг ааша, нэрэнүүдынь тон наринаар хараарай. Юрэдөо, Монголой талын үнэр, Монголой шарай энэ гар бэшэг соом байна, харагдана гү? Энэл намда эгээ түрүүн хэрэгтэй. Хэрбээ эдэ бүгэдын энээн соом оройдоо үгы байгаа hаань, би бултыень бог шорой дээрэ абаашажа хаяжархихаб. Намда сэхэ үгэ хэрэгтэй! - гэбэ.

Энэ гар бэшэгынь тэрэнэй "Шуhата зэбүүн саг" гэжэ романай түрүүшын хубинь байhан юм.

Би энэ гар бэшэгыень гэртээ асаржа, хэдэн hүни, хэдэн үдэр уншабаб. hүүлдэнь хоюулаа үдэшэлэн оройшог хүнүүдэй үгы байхада, кабинет соогоо уулзабабди. Би Исайнгаа гар бэшэг гаргажа, стол дээрээ табибаб. Исай нэгэ шэл архи гаргажа табиба. Урдамнай үни удаан хоорэлдоон, арсалдаан. Шэнэ номой мүндэлжэ байhан үе бэлэй. Теэд hүни ута, манда ямаршье яарал мэдэлгэ үгы hэн. Тэрэ үедэ иимэрхүү зүбшэн хэлсэлгэнүүд манай Уран зохёолой холбоондо ходол боложо байдаг hэн.

Гэнтэ үүдэн нээгдэжэ, Дондог Улзытуев орожо ерэбэ.

- О, ямар hонин зон hуунат!.. Юумэтэй гүт? Энэтнай юун бэ? - гэжэ тэрэ хоолойгоо тоншобо.

- Архи, - гэбэ Исай.

- Теэд уужархихамнай бэшэ гү?

- Чингис тухай хоорэлдэhэнөө hанана гүш? Исайн Чингис тухай бэшэхэм гэхэдэнь, ши бидэ хоёр этигээгүй hэмнайбди, - гэжэ би Исайн гар бэшэг тээшэ заабаб.

- Нээрээ бэшээ гү?.. Ямар жэгтэй юм!.. Таанар уншахатнай гү? Би шагналсахам гү? - гэбэ Дондог.

- Теэд энэшни шүлэгүүд бэшэ ха юм даа. Цэрэн гэртээ абаашажа, хэдэн хоногто уншаа. Бишни мүнөө hүниндөө хэлээшьень шагнажа, үглөө үглөогүүр үхэhэн амидымни мэдэгдэхэ. Залхуурхагүй hаа, унташахагүй hаа, hуугаад хоорэлдоондэмнай хабаада, - гэбэ Исай.

- Байг даа, - гээд Дондог гаража ябашаба.

Тэрэл намартаа Дондог наhа бараа hэн. Хэрбээ тэрэ үедэ Дондог энэ романиие уншаhан байгаа hаа, тон hонирхолтой ажаглалтануудые хэлэхэ hэн даа.

Энээн тухай Исай ехэтэ халаглажа, оло дахин намда hүүлдэнь хэлэгшэ hэн. Удангүй энэ романиие олон хүнүүд уншажа, тиихэдэ "Байгал" журналай редактор байhан Африкан Андреевич Бальбуров тон баяртайгаар:

- Энэ түүхэтэ роман бүришье түүхэтэ үедэ бэшэгдэбэ. Энэ романиие заал hаа Зүүн зүгтэ түрэhэн, хүмүүжэhэн, тэндэхи байдал мэдэхэ хүн бэшэхэ зэргэтэй байгаа. Тэрэ хүмнай Исай Калашников байшаба. Харин Исай энэ үүргэеэ хамагhаа уридэрхимээр, зүбоор ойлгожо, энэ ехэ ажал бэе дээрээ даажа абаhан гээшэ. Янай бэшэhэн романууд хуушараа. Мүнөо сагнай хубилжа байна. Урданай түүхые шэнээр, үгнэгыгөөр, алишье тээhээнь шудалха, зүбоор тайлбарилха hанамнай тулажа ерэбэ. Зүгөөр мандал адли яhатанай Чингис тухай иимээр, ганса хара шэрээр бэшэхээ болихо саг үшөол ерэдүй. Хожом ерэнэ бэзэ. Исай Калашников манай уран зохёолдо шэнэ шата нээжэ, уншагшадайнгаа сэдьхэлдэ хэтэ мүнхэдөө үлэбэ.

Исай Калистратович Калашников 1931 оной августын 9-дэ Мухар-Шэбэрэй Шараддай тосхондо таряашанай бүлэдэ түрэhэн юм. Тэрэнэй утсаатан - шэмээшэгүүд бүри XVIII зуун жэлдэ Екатериныи хатан хаан байха үедэ шэрүүн хүйтэн Байгал далайн саана сүлэгдэhэн байгаа.

Ажабайдалай "университедүүдые" гараhан уран зохёолшын наhанайшье, зохёохышье зам тон hонирхолтой. Эдир бага наhаниинь дайнай үедэ тудалдажа, бултандал адли фронтдо ошоhон эсэгэнэр, аханарайнгаа түлөө эртэ ажалда ябаха баатай боложо, эльдэб ажал хэжэ эхилээ hэн.

1949 ондо гэртэхинэйнгээ Прибайкалиин райондо нүүжэ ошоходонь, Исай Итансын леспромхоздо түрүүн модо отологшоор, Иганса голоор модо урадхуулагшаар, удаань механическа мастерскойдо токарёор хүдэлдэг болоо бэлэй.

Табяад онуудай эхээр И. Калашников уран зохёолдо бэеэ туршадаг болобо. Республикын газетэнүүдтэ, "Залуу наhанай аялга" гэжэ суглуулбарида хэдэн рассказ, очерк толилhон юм.

1954 онhоо "Буряадай залуушуул" газетэдэ хүдэлхэ зуураа, үдэшын hургуулида hуралсадаг байба.

Уран зохёолшын түрүүшын томо зохёол болохо "hүүлшын сухарилта" гэжэ роман 1959 ондо "Байгал" журналда толилогдоhон байна. Удаань "Сагдуул модод", "Намаг соогуур" гэжэ повестьнууд бэшэгдэбэ.

Эдэ зохёолнуудайнь амжалтые юун гэршэлнэб гэхэдэ, "Намаг соогуур" гэжэ повесть гансал Улаан-Удэдэ бэшэ, мүн баhа Москвагай "Детская литература" хэблэлдэ гаража, hүүлдэнь чех болон немец хэлэнүүдтэ оршуулагдаhан байна. 1970 ондо Буряадай номой хэблэлдэ, "Роман-газетэдэ" "Шэнэ сагай шэнжэ" гэжэ романиинь гаража, Исай Калашников Буряадай АССР-эй республиканска шанда хүртэбэ.

Исай Калашников Горькиин нэрэмжэтэ Литературна институдай дэргэдэхи дээдэ литературна курс 1965 ондо дүүргэhэнhээ хойшо наhа баратараа Буряадай Уран зохёолшодой холбооной правлениин харюусалгата секретаряар хүдэлжэ байгаа.

1973 ондо Исай Калашниковта "Буряадай арадай уран зохёолшо" гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдоо hэн.

Тэрэнэй наhа бараhан хойно РСФСР-эй уран зохёолшодой табадахи съезд дээрэ Сергей Владимирович Михалков Исай Калашниковай нэрые элитэ ехэ совет уран зохёолшодой зэргэдэ табиhан байна.

Мүнөо "Шуhата зэбүүн саг" гэжэ роман тухай олохон хүнүүдэй hанамжануud ганса манай Буряадта бэшэ, мүн бүхы орон соомнай хэлэгдээ, хэблэгдээ. Энэ роман манай гүрэндэ казах, киргиз, эстон, хальмаг, латыш хэлэн дээрэ, баhа Чехословакида чех хэлэн дээрэ, Монголдо хэблэгдэн гараа.

Харин энэ талыень Исайн баhа тон түрүүн ойлгоhониинь мүн лэ ехэ hайшаалгай! Исаймнай манай хүн ха юм! - гэбэ.

Теэд тэрэ үедэ иимэ ехэ захатын бүтөод байгаашье hаа, гансата журналдаа гаргажа эхилхэнь тиимэшье бэлэн хэрэг байгаагүй.

Эндэ мүн лэ Африкан Андреевич Бальбуров бэе дээрээ тон ехэ харюусалга абажа, Буряадай обкомдо хандаад, тэндэhээ харюу хүлеэжэ ядахадаа, Исай Калашниковтай романиень тэбэрюулээд, Новосибирск хотодо hуудаг академик Алексей Павлович Окладниковта хоюулан сэхэ ябашоо hэн.

Элитэ академик Калашниковай "Шуhата зэбүүн саг" гэжэ романда тон үндэр сэгнэлтэ үгэбэ. Тиинhэн хойнонь лэ энэ роман "Байгал" журналда хэблэгдэжэ эхилээ hэн.

Исай Калашников энэ үедэ "hүүлшын сухарилта" гэжэ романаараа уран зохёолдо ороhон, "Шэнэ сагай шэнжэ" гэжэ роман бэшэжэ, "Роман-газетэдэ" хэблүүлhэн, республика соогоо мэдээжэ зохёолшон болоhон ябаа.

Зүгөөр "Шуhата зэбүүн саг" гэжэ романаараа Исай Калашников манай уран зохёолдо шэнэ шата нээжэ, уншагшадайнгаа сэдьхэлдэ хэтэ мүнхэдөө үлэбэ.

Исай Калистратович Калашников 1931 оной августын 9-дэ Мухар-Шэбэрэй Шараддай тосхондо таряашанай бүлэдэ түрэhэн юм. Тэрэнэй утсаатан - шэмээшэгүүд бүри XVIII зуун жэлдэ Екатериныи хатан хаан байха үедэ шэрүүн хүйтэн Байгал далайн саана сүлэгдэhэн байгаа.

Ажабайдалай "университедүүдые" гараhан уран зохёолшын наhанайшье, зохёохышье зам тон hонирхолтой. Эдир бага наhаниинь дайнай үедэ тудалдажа, бултандал адли фронтдо ошоhон эсэгэнэр, аханарайнгаа түлөө эртэ ажалда ябаха баатай боложо, эльдэб ажал хэжэ эхилээ hэн.

1949 ондо гэртэхинэйнгээ Прибайкалиин райондо нүүжэ ошоходонь, Исай Итансын леспромхоздо түрүүн модо отологшоор, Иганса голоор модо урадхуулагшаар, удаань механическа мастерскойдо токарёор хүдэлдэг болоо бэлэй.

Табяад онуудай эхээр И. Калашников уран зохёолдо бэеэ туршадаг болобо. Республикын газетэнүүдтэ, "Залуу наhанай аялга" гэжэ суглуулбарида хэдэн рассказ, очерк толилhон юм.

1954 онhоо "Буряадай залуушуул" газетэдэ хүдэлхэ зуураа, үдэшын hургуулида hуралсадаг байба.

Уран зохёолшын түрүүшын томо зохёол болохо "hүүлшын сухарилта" гэжэ роман 1959 ондо "Байгал" журналда толилогдоhон байна. Удаань "Сагдуул модод", "Намаг соогуур" гэжэ повестьнууд бэшэгдэбэ.

Эдэ зохёолнуудайнь амжалтые юун гэршэлнэб гэхэдэ, "Намаг соогуур" гэжэ повесть гансал Улаан-Удэдэ бэшэ, мүн баhа Москвагай "Детская литература" хэблэлдэ гаража, hүүлдэнь чех болон немец хэлэнүүдтэ оршуулагдаhан байна. 1970 ондо Буряадай номой хэблэлдэ, "Роман-газетэдэ" "Шэнэ сагай шэнжэ" гэжэ романиинь гаража, Исай Калашников Буряадай АССР-эй республиканска шанда хүртэбэ.

Исай Калашников Горькиин нэрэмжэтэ Литературна институдай дэргэдэхи дээдэ литературна курс 1965 ондо дүүргэhэнhээ хойшо наhа баратараа Буряадай Уран зохёолшодой холбооной правлениин харюусалгата секретаряар хүдэлжэ байгаа.

1973 ондо Исай Калашниковта "Буряадай арадай уран зохёолшо" гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдоо hэн.

Тэрэнэй наhа бараhан хойно РСФСР-эй уран зохёолшодой табадахи съезд дээрэ Сергей Владимирович Михалков Исай Калашниковай нэрые элитэ ехэ совет уран зохёолшодой зэргэдэ табиhан байна.

Мүнөо "Шуhата зэбүүн саг" гэжэ роман тухай олохон хүнүүдэй hанамжануud ганса манай Буряадта бэшэ, мүн бүхы орон соомнай хэлэгдээ, хэблэгдээ. Энэ роман манай гүрэндэ казах, киргиз, эстон, хальмаг, латыш хэлэн дээрэ, баhа Чехословакида чех хэлэн дээрэ, Монголдо хэблэгдэн гараа.

Хэдэн жэлэй саана ЮНЕСКО-гэй шиидхэбэреэр "Монголой нюуса тобшо" гэжэ Чингис хаанай намтар харуулhан зохёолой бэшэгдэhээр 750 жэлэй ойн баяр баясхалангай оршон байдалда үнгэржэ, хүн түрэлтэнэй түүхэдэ энэ зохёолой гайхамшаг удха шанартай байhаниинь тэмдэглэгдэhэн байна.

Исай Калашников "Шуhата зэбүүн саг" гэжэ романаа бэшэхэдээ, нэн түрүүн "Нюуса тобшоhоо" удхыень, гол баримтыень абаhан байгаа.

Мүнөө "Нюуса тобшын" иимэ ехэ баяр баясхалангай оршон байдалда тэмдэглэгдээд, хэдэн олон хэлэн дээрэ дахин оршуулагдажа хэблэлдэ гараад, үргэн олон зоной урда табигдаадшье байхадань, Калашниковай романда hонирхол багашье буурантаагүй байhан зандаа.

Мүн бидэншье hүүлэй хэдэн жэлэй туршада нилээд хубилжа, "Монголой нюуса тобшые" түрүүшынхиеэ буряад хэлэн дээрэ поэт Гунга Чимитов оршуулжа, "Байгал" журналда гаргаhан байнабди.

Хэдэхэн жэлэй саана иимэ ушар тухай бодохоньшье аймшаггай байhан юм. Оройдоол 1988 оной хабар Буряадай Эрдэмэй түбтэ болоhон уулзалган дээрэ "Монголой нюуса тобшо" журналайнгаа хуудаhанууд дээрэ хэблэхэ тухай "Байгал" журналай редактор Сергей Сультимович Цырендоржиевай дурдахадань, нэгэшье эрдэмтэн энэ бодолыень дэмжээгүй бэлэй. Харин энэнэй hүүлдэ "Нюуса тобшын" ойе тэмдэглэхэ тухай ЮНЕСКО-гэй шиидхэбэриин гарамсаар, манай эрдэмтэд бултадаа гансата "Нюуса тобшо" тухай элидхэлнүүдые бэлдэжэ, Улаан-Баатарта болоhон hайндэртэ тон олоороо хабаадажа, энэ зохёолтой тон нянта холбоотой байhанаа мэдүүлээ hэн.

Юрэдөо, Исай Калашников үнэхээрөо гүнзэгы бодолтой, хэhэн ажалдаа нэтэрүү, hуурь hайтай, бариhан юумээ дүүргэнгүй орхидоггүй, хүндэхэн гартай хүн байгаа.

Гэбэшье баhа шог зугааша, хүхеэдшье абаха дуратай юм hэн. Нэгэтэ, жараад онуудай эхеэр РСФСР-эй уран зохёолшодой гурбадахи съездэ хабаадалсаhан Николай Дамдинов, Исай Калашников, Даша-Рабдан Батожабай, Дондог Улзытуев болон бусадшье Кремлиин Ехэ Ордон соо түрүүшынхиеэ ороhондоо тон hонирхожо, элидхэлнүүдые шагнахынгаа забhарта тойроод байhан тоогүй олон үргэн гэрэлтэй комнатонууд руу шагаадаг байбабди. Комнато бүхэндэнь музей, ород хаашуулай байhан байранууд, шодэhаргаама алта мүнгэн, үнэтэ торгонууд толорно...

...Би энээндэнь мүнөө хүрэтэрөо тон баяртай ябадагби.

Манай уран зохёолдо ороhон залуушуулай нэгэн Виктор Носковто Исай Калашников ехэ туhа хүргэhэн юм. Энэ залуу нүхэрэй повесть манай залуушуулай арбадахи конференцидэ магтуулан, hүүлдэнь манай номой хэблэлээр, мүн Москвада ном боложо гаргагдаhан байна. Виктор Носковой түрүүн асаруhан "Макар Нелюбин - нохойн эзэн" гэжэ туужын түрүүшын гар бэшэг мүнөо гараhан номтойнь зэргэсүүлээд үзэхэ болоо hаатнай, тад ондоо байха. Энэ юунhээб гэхэдэ, Виктор Носковой энэ туужаяа эгээ түрүүн Уран зохёолой холбоондо эльгээхэдэнь, Исай Калашников уншаа. Тон шухала ажаглалтануудые хэжэ, автор hүүлдэнь гурба, дахин энэ зохёолоо зааhаhан юм.

- Виктор Носковой энэ зохёол ном боложо болохо. Зүгөөр дүй дүршэлгүй дээрэhээнь, хэлэхэ гэhэн юумэниинь гаража үгэнэгүй, харуулха гэhэн юумэниинь харагданагүй. Гэбэшье үшөо дахин буулгаад, hайнаар хүдэлөө hаань, юумэн боложо болохо. Энэ мүнөо оорhөонь дулдыдаха! - гэжэ Исай тиихэдэ хэлэгшэ hэн.

Исай Калашников үргэн ехэ ниитын ажал хэжэ ябахынгаа хажуугаар оорынгоо зохёохы хэрэгые нэгэшье үдэр мартаагүй юм.

Тэрэ "Не поле перейти" гэжэ ехэхэн мүнөодэрэй байдал харуулhан роман дээрэ хүдэлбэ. Зүгөөр энээнээ хүсэд дүүргэжэ шадаагүйнь ехэ харамтай юм. Исай Калашниковай эгээ hүүлшын зохёол гэхэдэ, "Мүрдэлгэ" гэжэ повесть болоно. Энэ повесть "Байгал" журналда, Улаан-Удын, Москвагай хэблэлнүүдтэ гараа hэн. Наhа бараhан хойнонь энэ повестёорнь кино табигдаhан байна.

Тиихэдэ Исай Калашников хэдэн бишыхан рассказуудые бэшэбэ. Би эдэ рассказуудайнь гүи гүнзэгы, тон наринаар бэшэгдэнхэй байhандань, ехэтэ hайшаажа, энээн тухайнь автортань хэлэбэб. Хэдэн томо романуудые бэшэhэн хүндэ иимэ жэжэ юумэндэ нэгэ бага наланшагшье байхадань, хамаагүй шэнги байгаа ха юм даа. Теэд Исаймнай тиимэ хүн бэшэ hэн.

- Би эдэ рассказуудаа олон нүхэдтоо уншуулааб. Хэншье мүртэй сэгнэлтэ үгөогүй. Зүгөөр ёhотой рассказ бэшэхэ гээшэ ямаршье томо зохёол дээрэ hууhанhаа нэгэшье дутуугүй, хүшэр хүндэ байна, - гэжэ тэрэ мэдүүлээ hэн.

Би эдэ рассказуудынь оршуулаад, "Эрдэнэ зэндэмэнинүүд" гэжэ нэрэтэйгээр Буряадай номой хэблэлээр гараhаяа бэлдэгдэжэ байhан "Тэмсэл, ажалай дуунууд" гэhэн номдо оруулагдахаар hанамжалжа байhан байнаб. Юуб гэхэдэ манай Уран зохёолшодой холбооной нэгэ суглаан дээрэ буряад хэлэн дээрэ ном гаргажа, хамаг мүнгыень эб найрамдалай жасада бэлэг болгон бариха гэhэн тогтоол абтаhан байна. Энэ тогтоол абалганда Исай Калашников тон эдэбхитэйгээр хабаадаhан, оороо үүсхэжэ гаргаhан юм. Энэл үедэ тэрэ эдэ рассказуудаа намда үгэжэ, "болохотой hаань, оршуулаад, тэрэ номдо оруулыш, намда гонорар хэрэггүй. Фонддо энэ хоюуланаймнай бэлэг болуужаг" гээгшэ бэлэй.

Эдэ рассказууд соонь "Уhанай шулуун" гэжэ бүри бишыхан рассказ Исай Калашниковай оорынь зосоохи байдалые, тэрэнэй хайшаан гэжэ ажабайдалда хандадаг байhаниие тон зүбоор гэршэлжэ үгэнэ гэжэ hанагдаа hэн. Зүгөөр энэ рассказ бултадаа оройдоол хоёр-гурбан мэдүүлэлнүүдhээ бүридэhэн байха юм.

Исай Калистратович Калашников оюун бэлигэйнгээ эгээл охин дунда манhаа холодоо оншо. Теэд тэрэнэй хэhэн хэрэг, бэшэhэн зохёолнуудынь мантаяа үлөөл даа. Шараддай нютагтань мүнөо Исай Калашниковай музей нээгдэнхэй. Энэ хэрэггэ тэрэнэй үнэн хани нүхэр Екатерина Викторовна тон ехэ хубитаяа оруулаа. Казахстанда "Шуhата зэбүүн саг" гэжэ романаар дүрбэн сериттэй кино буулгагдажа байна. Саашадаа саг үргэлжэ Исай Калашниковай номууд үргэн олон уншагшадаа hонирхуулан байха бэзэ гэжэ найдагдана. Манай дурасхаалда Исай Калашниковай сэлмэг шарай хэтэ мүнхэдөо гэрэлтэн байха.

Исай Калашников буряад хэлэ сэдьхэлээрээ ехэ hайнаар ойлгодог, мэдэдэг, үниниөө түрэл Буряадтаа айхабтар дуратай, Москва хото зоожэ оныш гэжэ хэдэн дахин дурадхахадань, таhа арсаhан юм. Эгээ hүүлдэ тэрэ Улаан-Удэ шадар оорынгоо гараар зуhалан баринжа, тэндээ "үбгэн болотороо hуухаб, олон зохёолнуудые бэшэхэб" гэгшэ бэлэй. Теэд hанаhан хүсэлэйнь хүсэлдэхэ үйлэгүй байhаниинь баhаншье хара буухаар юм даа.

Мүнөо би уншагшадай hонорто Исай Калашниковай богонихон хэдэн рассказуудые буряад хэлэн дээрэ дурадханаб.

Цэрэн ГАЛАНОВ,
уран зохёолшо.

Калашниковай түрэһөөр 65 жэлэй ойдо

НЭГЭ НЮТАГАЙ БЭЛЭЙБДИ

1957 ОНДО "Байгал" журналда ажаллаа байхадамни, Буряад ороной мнай соёлой министр, уран зохёолшо Цыдоржо Жанабадараевич Дамдинжапов бүлэг уран зохёолшодые дуудажа ирэшаад, хүдөө нютагуудай соёлой эмхи зургаануудай ажал хүдэлмэриие шалгажа ирэжэ даабари үгөө агша ба. Би Мухар-Шэбэрэй нютаг ошохо болоо бэлэйб. Үнэн гараһан нютагаараа ирэжа ерэхэдэ, зохид ха юм ба гэжэ олзуурхан, нэн ерүүн Хошуур-Үзүүр ахондоо хоёр хоноод, ямагай түб Мухар-Шэбэр ирэжо, ноёд һайдаар олзажа, соёлой байшан, театртa хүрэжэ, ажал эрэгтэйнь танилсабаб. Үлөөдэрынь үглоонэй автобусто һуужа, гуша гаран ондо оршодог Хонхоло зэбэн хүроод, "Искра" колхозой контородо оробо ирэшэб. Хоёрдохи дабхар артелиин түрүүлэгшэ, социалис Ажалай Герой Ефим Васильевич Ивановай галгын үүдэ татабаб. Кабинет соо һаглагар үдхэн ирэтэй, үндэр бэетэй залуу колхозой түрүүлэгшэтэй ерэлдэжэ һууба.

Танилсабабди. Артелиие үзэлбэрилэгшэ тухай очерк ирэхэ зориготой Улаан-Үдэ хотоһоо ерэһэн "Буряадай залуушуул" газетын корбалжалагша Исай Калашников гэжэ тэрэ залуу мүхэрөө мэдэжэ абабаб.

- Калашников манай ямагай Шаралдай нютагай хүбүүн, - гэжэ Ефим Васильевич омогорлолтойгоор нэмээбэ.

- Бишье баһа Мухар-Шэбэрэй хүм. Хошуун-Үзүүрэй болохоб, - гэжэ бэеэ нюулбаб. - Улаан-Үдэдэ "Байгалай толон" журналда ажалнэб, - гээд, ямар нютагаараа ябаһанаа хоорэжэ ирэ һаабзаб даа.

Исай Калашников бидэ нэгэр Улаан-Үдэдэ танил бэшэ байгаабди. Исай һаяхан Агропромхозһоо хото ерээд, ажалуушуулай һониндо ажалдорохон байгаа.

Иигэжэ бидэ нэгэ нютагайхид түрэл Мухар-Шэбэрэйнгээ газар дээрэ түрүүшынхеэ уулзажа, танилсаһан байнабди.

Тэрэ гэһээр хоёр жэл болоод байхада, 1959 ондо Исай Калашников манай Сибирь орондо совет засагай тогтоогдоһон тухай "Һүүлшын сухарилта" гэһэн түүхэтэ романаа сэтгүүлдэ хэблүүлхээ асараһан юм. Тэрэ романиинь хоёр хэлэн дээрэ гараа бэлэй. Поэт Чимит-Рэгзэн Намжилов бидэ хоёр буряад хэлэндэ оршуулжа, "Байгалай толоной" 1959 оной 3, 4, 5, 6-дахи дугаарнуудта толилоо бэлэйбди.

Жараад гаран онуудта Исай Калистратович Калашников газетынгээ ажалые орхижо, республикынгаа Уран зохёолшодой холбооной нарин бэшэгэй даргаар, партийна эмхиин секретаряар һунгагдаад, бидэ нэгэ үргөө соо ажалладаг болоо бэлэйбди. Тэрэ үедэ Исай Калашников айхабтар зоригжолтойгоор зохёолоо бэшэдэг байгаа. "Байгал" сэтгүүлдэ тэрэнэй бэшэһэн хүдөө нютагта хамтын ажалай тогтоогдоһон тухай "Шэнэ сагай шэнжэ" гэжэ томо зохёол 1969 ондо, Монголой түүхэ, Чингис хаанай дайшалхы ябуулганууд тухай "Шуһата зэбүүн саг" гэһэн томо гэгшын роман 1974-75 онуудта толилогдоо бэлэй. Тус зохёолнуудые би буряадшалһан байнаб.

Нэгэ нютагайхидбди гэжэ бидэ ехэ эбтэй байгша һэмди. 1975 ондо Улаан-Үдэ хотымнай захиргаан Исай бидэ хоёрто шэнэ гэртэ 4-4 таһалгатай байрануудые үгэжэ, бидэнэр хүршэнэр боложо, гэр гэртээ ябалсадаг һэмди.

1980 оной эхеэр Исай Калистратович үбшэлжэ, хотынгоо больницада орохон юм. Тэрэ жэлэй майн 12-то Чебоксары хотодо зарлагдаһан оршуулагшадай нэгэ һарын семинарта ошохоёо Улаан-Үдынгөө аэропорт ошобоб. Тэндэ Исай Калашников Екатерина Викторовна һамгантаяа Москва ниидэхэ билет абажа байба. Буряадаймнай докторнууд Исайе ниислэл хотын профессорнүүдтэ үзүүлхыень дурадхаа бшуу. Тиин бидэ нэгэ самолёдто һуужа, баруун зүг барин ниидээ бэлэйбди. Дуугаралсан ябажа, Новосибирск хүрөө һэмди. Би тэндэһээ Чуваши руу ниидэхэ байгааб.

Аэровокзал соо Исай Калистратович "Справочна бюрохоо" минии ниидэхэ самолёт һуража үгөө бэлэй. Исай урда мэтэ түни түбшэн ябаа, үбшэлжэ байһан хүн гэжэ тэрэниие һанахаарш бэшэ һэн.

Новосибирскын аэровокзал соо Исай Калашниковтаяа тараа һэмди... Буряадай арадай уран зохёолшые эгээ һүүлшынхиеэ хараһанаа би яажа мэдэхэ байгаабиб!..

Тэрэ гэһээр гурбан жэл болоһон хойно би Исай Калистратович Калашниковай "Наһанай харгы" гэһэн дүүргэжэ үрдеэгүй романиень буряад хэлэндэ оруулжа, "Байгал" журналай 1983 оной 5, 6-дахи, 1984 оной 1, 2-дохи дугаарнуудта ниитэлүүлһэн байнаб.

Буряад ороной элитэ ехэ уран зохёолшын дан залуугаар алтан дэлхэйе орхижо ошоошонь ехэ харамтай юм, теэд тэрэнэй бэшэһэн гүн гүнзэгы удхатай зохёолнууд үхэлгүй мүнхэ, олон үеын уншагшадые һонирхуулһаар лэ байхал.

Гунгаа ЧИМИТОВ,
Буряад Республикын,
России Федерациин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: (зүүн гараһаа) Цэрэн Галанов, Николай Дамдинов, Евгений Евтушенко, Солбон Лигабаев, Исай Калашников гэгшэд 1970-аад оноор Оронго нютагта.

Бүлын архивһаа.

ИСАЙ КАЛАШНИКОВАЙ ЗОХЁОЛНУУД

"Последнее отступление", роман. Буряадай номой хэблэл, Улаан-Үдэ, 1961, 1962 онууд.

"Советская Россия" хэблэл, Москва, 1962 он.

"Подлесок", туужа. Буряадай номой хэблэл, Улаан-Үдэ, 1963, 1973 онууд.

"Через топи", туужа. Буряадай номой хэблэл, Улаан-Үдэ, 1969 он.

"Детгиз" хэблэл, Москва, 1969 он.

Немец хэлэн дээрэ, Берлин, 1975, 1978 онууд.

Чех хэлэн дээрэ, Прага, 1978 он.

"Разрыв-трава", роман. Буряадай номой хэблэл, Улаан-Үдэ, 1970, 1977, 1989 онууд.

"Роман-газета", Москва, 1973 он.

"Современник" хэблэл, Москва, 1973 он.

"Жестокий век", роман. "Советский писатель" хэблэл, Москва, 1979, 1980 онууд.

Буряадай номой хэблэл, Улаан-Үдэ, 1983 он.

Таллинн, 1983 он.

"Расследование", туужа. Буряадай номой хэблэл. Улаан-Үдэ, 1980 он.

Чех хэлэн дээрэ, Прага, 1983 он.

"Не поле перейти", роман. "Байгал" журнал, Улаан-Үдэ, 1982 он. N 1-дэхи, 2-дохи дугаарта хэблэгдэбэ.

Исай Калашниковай зохёохы зам тухай

В. Ц. Найдаков. "Последнее отступление" гэһэн роман тухай "Буряад совет уран зохёолой түүхэ" гэһэн ном соо, Улаан-Үдэ, 1967 он.

А. П. Окладников, В. Е. Ларичев. Исай Калашниковай "Жестокий век" гэһэн роман тухай, "Байгал" журнал, 1974 он.

"Буряадай уран зохёолшод" гэһэн ном, Улаан-Үдэ, 1977 он.

А. Борщаговский. "Исай Калашников тухай", "Дружба народов" гэһэн журнал, Москва, 1978 он.

М. Н. Ломунова. "Исай Калашников", "Советская Россия" хэблэл, 1983 он.

Буряадай номой хэблэл, Улаан-Үдэ, 1986 он.

А. В. Васильева. "Буряад ороной түүхын романууд тухай", Улаан-Үдэ, 1996 он.

Исай КАЛАШНИКОВ

БУЛАГ

Энэ нуурта хаанаһааньшье нэгэшье гол горхон шудхан ороогүй байгаа. Тиигэбэшье энэ нуур оройдоо шэргэдэггүй, ашье болоогүй һаа, ямаршье ган гасуурай үедэ нөөхил ааа холоһоо хүхэрэн харагдадаг һэн. Зүгөөр һалхигүй ааг үдэр нуур дээрэ онгосоор ябаа һаа, эгээ тэгэндэнь ардорохоо бишыхан булагай бурьялжа байхань харагдадаг. Энээхэн булаг энэ нуурые бии болгоһон байгаа.

Үбэлдөө бүри жэгтэй һэн. Нуур хүрэжэ, дээрэнь хада уула ургитошон тогтошохо. Иигээд лэ энэ нуур үбэлэй хүйтэндэ ибэ, хабар болотор мүльһэн доро булаг хабхаглагдаба ааһанан гэһээш, зузаан мүльһэн хоорондуураа хамхаржа, ороһоонь уурал бааян байха.

Булагнай оройдоо хүрэдэггүй, үбэл зуншьегүй газар дорохоо ааг эгэ уһаяа дээшэнь бурьялуулан байдаг байба.

Нэгэ холын оронһоо асарагдаһан халаахай шэнги хадхуурта, үргэн далбагар набшаһатай сэсэг шабар горшоог соо һуулгагданхай, сонхын табсан дээрэ элдэб олон сэсэгүүдэй дунда байдаг байба. Ехэнхи зон энэ сэсэгэйнгээ нэрыеньшье мэдэдэггүй.

Энэ сэсэгэй үнгэ зүһэшье балай хубилдаггүй. Үни удаан уһалаа, хараашьегүй һаань, хамаагүй, харин зон эгээл энээниень һайхашаажа, сэсэгүүдэйнгээ дунда орхидог шэнги байба. Заримандаа хэн нэгэн гараа гү, али хүлөө адахадаа, энэ сэсэгэй нэгэ набшаһыень таһалжа, үбшэнтэй газартаа няадаг һэн. Ондоо үедэ энэ сэсэгэй бии үгыншье мэдэгдэхэгүй, бултанда мартагдашанхай һуужал һуудаг һэн.

Нэгэтэ эзэн эхэнэр сонхо дээрэ байһан сэсэгүүдээ уһалжа, сэбэрлэжэ байтараа, энэ хадхуурта холыг оронойнгоо сэсэг шабар горшоогтойнь хамта ойлгомторгүйгөөр газарта унагаажархиба. Энээндээ эзэн эхэнэр балай ехээр шаналан голхороньшегүйгөөр тэрэ сэсэгээ шорой хаядаг газарта абаашажа хаяжархиба.

Эхынгээ энэ сэсэг шорой дээрэ асаржа хаяхыень хаража байһан заахан басаганда энэ сэсэг ехэ хайратай боложо, тэрэ энээнээ дахин гэртээ асаржа, консервын банка соо шэнэ шорой хээд, зосоонь һуулгажа, һайнаар угаагаад, сонхын табсан дээрэ дахин табижархиба.

Өөрынгөө һуулгаһан сэсэгтэ тэрэ басаган тон ехэ анхаралаа хандуулжа, сула уһалдаг, тоохыень аршадаг болобо.

Тэрэ сэсэг ехэ түргэнөөр һэргэжэ, гэнтэ нэгэ үглөөгүүр басаганай харахадань, ягаа улаан үнгэтэйгөөр сэсэглэшоод байба. Энэ сэсэгэй үнгынь тон ялагар байһандань, хажуудань байһан сэсэгэй набшаһанууд бууралташаһан шэнгеэр үзэгдэбэ.

Гэрэймнай эзэн эхэнэр хүршэнүүдээ дуудажа, энэ гоё сэсэгээ һайрхаба. Иимэ халаахайн сэсэглэһэниень тэндэ байһан зон түрүүшынхиеэ хараба. Энэ алоэ гэжэ ургамал зуун жэл соо нэгэ дахин сэсэглэдэг юм гэжэ хүнүүд мэдэбэ.

Гэрэй эзэн эхэнэр энэ сэсэгээ хүн бүхэндэ һайрхажал байдаг болобо. Ороһон зон энэ гэрэй эзэн эхэнэрые ехээр магтабад.

Харин заахан басаганиинь энэ үедэ абяагүй доошоо хараад һуудаг һэн.

ЗУУ НАҺАТА

соёлой hонин

ШЭНЭ ЗҮЖЭГ

Саг байдалай хэдышье орёо hаань, манай хотын театрнууд хараалагдаhан болзортоо ээлжээтэ сезоноо эхилэнхэйнүүд.

Мүнөөнэй ажабайдалай, эрдэм hуралсалай онсо шэнжэнь гэхэдэ, элдэб техникэ үргэнөөр хэрэглэлгэ болоно. Теэд техникын шэнэ зүйлнүүдэй хэдышье hонирхолтой боложо, үргэн олон зоной дура буляабашье, сэдьхэлээ ханааха, үгышье hаа, нэгэ бага амархаяа hанахадаа, зон театр ошодог гэхэдэ, буруу болохогүй. 18 жэл соо кинодо наадаhан, хаа хаанагүй мэдээжэ артист Ален Делон театртаа бусаба гэhэн мэдээсэл бүхы сонинуудай хуудаhануудаа дээрэ гаранхай. Мүн тэрэниие hажаан гү, али театраа hанан, тэрээнhээ дутуугүй мэдээжэ Жан-Поль Бельмондо 30 жэл соо кинодо наадаад, мүнөө театрай тайзан дээрэ бусажа, "Варьетте" театр эмхидхэбэ. Эдэ жэшээнүүд театрай ямаршье сагта хэрэгтэйе гэршэлнэ.

Театр дотор өөрын үнинэй үндэhэтэй, заншалта искусство бии юм. Тэрэмнай ганса хүнэй театр гэхэ гү, али моно-зүжэг болоно. Бүхэли зүжэгэй үедэ ори гансаараа олон зоной анхарал татажа, наадаха гээшэмнай үндэр гэгшын уран бэлигтэй артистнарта хабаатай. Иимэ театр Япондо ехэ дэлгэрэнги.

Мандашье олон харагшадай омогорхол болоhон ганса зүжэгшэнэй театрнуудые Россин габьяата артистнууд Лариса Егорова Михаил Елбонов хоёр эмхидхээ hэн.

Мүн тиихэдэ поэзи театр хоёрые моно-зүжэг болгожо ниилүүлэн, өөрөө бэлдэжэ, зохид шадамараар найруулаад, үргэн дэлисэтэйгээр гүйсэдхэхэ бэлиг Людмила Ильинада бии. Энэ нигүүлэсхы сэдьхэлтэй, урин дангинамнай Зүүн Сибириин соёлой болон искусствын академиин доцент, Бүхэроссин шүлэг уншагшадай Пушкинай конкурсын лауреат юм.

Тэрэнэй харуулhан О. Генриин новеллэнүүдhээ бүридэhэн "Дилижанс дээрэ аяншалга", М. Цветаевагай шүлэгүүдээр "Олон харгы шэлэхэ дуратайб" гэhэн моно-зүжэгүүд харагшадай үндэр сэгнэлтэдэ хүртэhэн байна.

Хоёр үдэшэ "Үльгэр" театрай харагшадай зал дүүрэн байба. Вячеслав Кокориной найруулhан "Ананасы в шампанском" гэhэн зүжэг, Людмила Ильинагай хабаадалгатайгаар табигдаhан байгаа. Эрхүүhээ ерэhэн энэ режиссёрые манай харагшад үнинэй hайн мэдэхэ болонхой. "Непрошенная", "Играем Метерлинка" гэhэн зүжэгүүдые тэрэ найруулан табижа, энэ зун манай хотодо үнгэрhэн театрнуудай фестивальда харуулhан байна.

Энэ зүжэг харуулхадаа, тайзаниие шэмэглэhэн хэрэгсэлнүүд тон үсөөнөөр хэрэглэгдэбэ. Рампын саадахи зай хубааhан куб заахан, нээлгэтэй хана шэнги. Зүжэгшэдэй тэрээн руу орохо гарахань зүжэгэй үйлэнүүдэй хоорондохи холбоо харуулна.

Мүн тиихэдэ зүжэгэй байгуулгада хэрэглэгдэхэ шүлэгүүдые, тэдэнэй хоорондохи холбоо наринаар тааруулhаниинь hайшаагдана:

Ходол хоюулаа - ямар жаргал бэ!
Хариин хүниие хүлеэлтэгүй,
Хэрэггүй юумэ хэлэлтэгүй -
Ходол хоюулаа ямар жаргал бэ:
Хари хүнтэй байхань хүндэ,
Харин инагтай урин hайхан.

Эдэ шүлэгүүдэй мүрнүүд зуун жэлэй саана бэшэгдээ гэжэ мэдэгдэнэ аал. Үндэр поэзи хадаа сагай даралтада буурахагүй байна.

Мүн зүжэгые табилгада уран арга боломжонуудые хэрэглэлгэ ехэхэн үүргэ дүүргээ.

Д. АБИДУЕВ.

"БАЙГАЛ" АНСАМБЛЬ НААДАНДАА УРИНА

Буряадай гүрэнэй "Байгал" гэhэн дуу, хатарай ансамбль Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ академическэ драмын театр соо "Минии Буряад орон" гэhэн программаар 55-дахи концертнэ сезоноо ноябриин 16-да нээхэнь. Харагшадаа үдэшын 18 сагhаа театрта уринабди.

Номой таг

ТҮРҮҮЛЭГШЭ ТУХАЙ ДОМОГЛОЛ

Минии түрэhэн тоонто - Яруунын аймагай типографи нютагайнгаа бэлигтэйшүүлэй нилээд олон ном барлажа гаргаба. hаяхан "Колхозой түрүүлэгшэ - съездын делегат" гэжэ нэрлэгдэhэн ном тэндэ барлагдаба. Номой дотор хальhан дээрэхи гаршагай дээрэ "Цырен-Ханда Жамьянова", доодо захадань "Нарhата, 1996 он" гэжэ барлаатай.

Энэ ном хэн тухай домоглоноб? 1943 оной октябрь hараhаа 1961 оной февраль хүрэтэр Эгэтын-Адагта колхозой түрүүлэгшээр ажаллаhан, дайнай жэлнүүдтэ hандаржа байhан ажахые өөдэнь тата татаhаар, миллионер болгоhон габьяатай Рабдан Цыцыктуевич Банзароной ажал ябуулгада энэ ном зорюулагдаа.

"Бэлигэй булаг харьялаг" гэhэн Цокто Номтоевой шүлэгөөр ном нээгдэнэ. Энэ шүлэгөөр ном нээгдэхэл ёhоороо нээгдээ. Юуб гэбэл, Р. Ц. Банзароной hуури табюулhан дунда hургуулиин байшанай барилга урагшатай hайнаар түгэсэжэ, 1962 ондо толлогдоhон юм. Энэ ушарта Цокто Номтоев шүлэг зорюулhан байна.

Дүшөөд хүнэй дурдалганууд энэ ном соо согсологдоhон байна. Эдэ бүгэдые суглуулжа, согсолжо, ном болгожо нэгэдүүлhэн, барлуулhан хүн гэхэдэ, СССР-эй болон Россин Федерациин эрдэм hуралсалай отличник, Буряад Республикын габьяата багша Цырен-Ханда Жамсуевна Жамьянова болоно.

Энэ ном соо оруулагдаhан хүн бүхэн хүндэтэ түрүүлэгшэ тухайдаа, тэрэнэй хүн шанар тухай, энэрхы hайхан сэдьхэл тухайдань hанаhан байhанаа хэлэнэ, хөөрэнэ. Тэдэ бүгэдыень Ц-Х. Ж. Жамьянова хинан заhабарилаа юм ааб даа. Энэ - ехэ ажал.

Олон гэрэл зурагуудаар ном шэмэглэгдээ. Зүгөөр зурагуудые барлалгын шанар hанаhанда хүрөөгүй байна. hайнаар ретушь хүүлээд, наринаар барлаха арга байгаагүй юм аа гү?

Гэбэ яабашье аяар 18 жэлдэ нэгэ колхозой удамаршаар ажаллажа, залуушье, наhатайшье колхознигуудай сэдьхэлдэ hайхан дурасхаал үлөөhэн хүнэй нэрэ мүнхэ. Ц-Х. Ж. Жамьянова дурасхалаа Дондок Улзытуевай шүлэгэй дүрбэн мүрөөр дүүргэhэн байна. Тэрэниень эндэ харуулха дуран хүрэнэ:

Гансахан хүнэй гансахан наhанай
Газар дээрэ охорхоншье hаа,
Үгэлhэн үгэ, үйлэ хэрэгынь
Үеын үедэ мүнхэ болтогой!

Нэгэ мянган хэhэгээр гараhан энэ номые нютагаархиднай, ондоо тээхишье хүнүүд hонирхон уншаха, хубиингаа санда хадагалжа ябаха. Тиимэhээ Р. Ц. Банзароной нэрэ имагтал үри hадаhанайнь сэдьхэлдэ бэшэ, харин бүхы нютагаархидаймнай, холо ойрын уншагшадай ухаан бодолдо хэтэ мүнхэдөө гэрэлтэн байхань арсаhагүй.

Ц. ДОНДОГОЙ.

П. М. ЦЫРЕМПИЛОВ

Удаан саг соо хүндөөр үбшэлhэнэй hүүлээр 1996 оной ноябриин 11-дэ Лодой Майдарович Цыремпилов наhа бараба. Ажал ябуулха дуратай, зохёохы ажалай түсэбтэй, республикын журналистнуудай дунда мэдээжэ болоhон хүн маанадhаа холодон ошоо гэжэ этигэхэнь хүшэр байна.

Л. М. Цыремпиловэй наhан богони байбашье, хэhэн ажалынь ехэ. Тэрэ Хурамхаанай аймагай Аргата hуурында 1946 ондо түрэhэн юм. Аргатын совхоздо барилга хэжэ ажалайнгаа намтарые эхилhэн байгаа. 1965 ондо "Баргузинская правда" газетэдэ оршуулагшаар ажаллажа эхилбэшье, уданшьегүй түрэл совхозойнгоо комсоргоор hунгагдаhан юм. Тэрэнэй hүүлээр "Буряад үнэн" газетын корреспондентээр ажаллаа.

Л. М. Цыремпиловэй саашанхи ажабайдалынь журналистикатай холбоотой hэн. Тэрэнэй ажалайнь шатанууд иимэ байhан: Эрхүүгэй областиин Алайрай районой газетын хүдэлмэрилэгшэ, "Знамя Ленина" гэжэ окружной газетын корреспондент, окружной радиокомитедэй редактор, Эрхүүгэй "Восточно-Сибирская правда" гэжэ областной газетын тусхай корреспондент, "Баргузинская правда" газетын редактор, наhанайнгаа hүүлшын үдэрнүүд хүрэтэр "Удинская новь" газетын редактор ябаа.

Лодой Майдаровичнинтын хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаададаг тулнютагай Соведүүдэй депутадаар hунгагдаhан, СССР-эй Журналистнуудай холбооной гэшүүн байhан юм. Л. М. Цыремпилов олон Хүндэлэлэй грамотануудаар шагнагдаhан бэлэй.

Л. М. Цыремпиловэй арюун дурасхаал дүтын түрэлхидэйнь, тэрээнтэй сугтаа ажаллаhан, мэдэхэ бүхы хүнүүдэй сэдьхэл зүрхэндэ хэтэ мүнхэдөө үлэхэл.

Бүлэг нүхэдынь.

"Удинская новь" газетын редактор

ЦЫРЕМПИЛОВ
Лодой Майдаровичай

хүндэ үбшэндэ дайрагдажа, наба бараhан ушараар Буряад Республикын Журналистнуудай холбоон, "Буряад үнэн", "Правда Бурятии", "Бурятия", "Молодёжь Бурятии" газетэнүүдэй редакциннуудай коллективүүд гэр бүлэдэнь гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редактор А. Л. АНГАРХАЕВ.

РЕДАКЦИОННОКОЛЛЕГИ: С.Д.РИНЧИНОВ (редакторай орлогшо), Б-М.Ж.БАЛДАНОВ (харюусалгата секретарь), Р.Б. ГАРМАЕВ (Буряад Республикын Президентын ба Правительствын аппарат), Д. Д .СУНДАРОН (Буряад Республикын Арадай Хурал), таhагуудые даагшад: Г. Х. ДАШЕЕВА, Ц. Ц. ДОНДОГОЙ, С. Д. ОЧИРОВ, Т.В.САМБЯЛОВА , В.И .ПИНТАЕВ (хэблэлэй директор).

Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаhан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэhэг 4317. Хэблэлдэ тушаагдаhан саг 17.00.

"Республиканска типографи" гэhэн АО-до газетэ хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай. Заказ № 7887.

Редакциин телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмнын - 2-54-54, редакторай орлогшын- 2-68-08, харюусалгата секретариин - 2-50-52, секретариадай - 2-62-62, таhагууд: үндэhэтэй болон политическэ асуудалнуудаар - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, экономикын - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой болон түүхын - 2-60-21 (даагшань), 2-57-63, залуушуулай, оюутанай ажабайдалай болон олонниитын хүдэлмэриин - 2-54-93 (даагшань), 2-34-05, мэдээсэлэй болон соносхолой 2-69-58; корректорнуудэй - 2-33-61, компьютернай түбэй - 2-66-76.

" Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-35-95.